NAŠE ŘEČ

ROČNÍK V. ČÍSLO 4.

FR. ŠVAGERKA:

ŘEČ LIDU V RAČICÍCH NA ŽELEZNOBRODSKU.*)

Ves Račice, dříve Radčice, kde jsem kolem r. 1886 působil, leží asi 4 km na sever od Železného Brodu na kopci jako ve velikém rendlíku, otevřeném k jihozápadu, kudy odtéká voda. Je tam přes padesát domů a dvoutřídní obecná škola. —

Domy v Račicích jsou vesměs domky, ale nikdo nebydlí v domku, nýbrž v domě nebo má dům.

V domech dřevrných mají stěny roubené, strop poválkový s mezerami čistě vápnem vylištovanými, a všude je čisto, v domě i venky. U dveří mívají pometlo, koště a někde v koutě šťuchač, hrazku dole okovanou esovitým železem na šťuchání, rozsekávání bandur v suďě na paření pro krávu a týle.

V sobotu večer skoro všude chystali do mejtele, koupele. Mívali varnu dřevrnou a někde i plechrnou.

V Budě bývalo gipsko. Měli tam dětí mnoho, málo krejcarů a místo prkenné podlahy jen hliněnou dupaninu.

Do vychozených pantů dveří navlékali kševle, kožené kroužky.

V chalupě č. d. 21 přebývali snad kdysi bibličtí písmáci. Bible v tom domě zůstala. Babička Šilánova Chalupská ráda v ní čítávala vždycky tam, kde nevídky, namátkou knihu otevřela. — Rádeckých Šilhanů bylo mnoho, proto jim přisláceli přislotek Cha-

*) Článek chce v souvislém vypravování seznámiti čtenáře s hlavními mluvnickými a co možná hojnými slovníkářskými zvláštnostmi lidové mluvy z okolí železnobrodského. Pozn. red.

lupský, Roubalů, Zejdlů, Školský, Boudů, Bábin a Ferda Sedlák, Václavů, Dílnecký, Pazdernický a Obecký.

Po prodeji domu nejmenovali nikde obydlí podle nového majetníka, nýbrž dlouho, ba celá desítiletí říkali tomu městišti podle jeho dávného vlastníka, jako u Špikovčin, kde kdysi přebýval Špika, říkají dosud, ač tam nyní bydlí Kopal, strýc Špikovčin, staré Kopalce tetka Špikovčina a dětem Karel, Josef Špikovčin a j.

»V dílně« říkají stále, ač tam dávno žádné dílny není, jako »V pazderně«, kde kdysi dávno bývala pazderna.

Sousedům druhodomským přísláceli drodomský. —

U každého domu měli pečlivě ošetřovanou a často hnojenou louku, kterou po stružkách zavlažovali z povrchních studánek. Až čtyřikráť v létě na téže louce síkli trávu kůsou trávnicí.

Babička Šilánova nařizovala: »Ďúče, vem kůsu, jdi od nadstudně trávy nasíct po rúse, ale nesíkni se!«

Seno bedlivě opatrovali, měli je na louce u samého domu a neradi si je nechali zmoknouť. Jakmile se mělo na dýšť a od Muchova se z babího kouta mračilo anebo když se na obloze pomládalo, čemesně složili seno do kupišťat, anebo je v plachtách hatili do domů.

Při setí rozhazovali obilí z rozsívky rukou. Zralé žito a oves žnuli srpem do hrstí a ty v kejškách dávali do řádků. Někdo síkl obilí kůsou hrabicí. Svázané snopy stavěli do panáků. Kdo při poli neměl cesty vozové, ten vozil snopy domů na trakaři. Močovku, hnojnici a záchodový hnůj vozili v korčáku, kortouči, obedněném kolečku s příklopem, k obkládání sazenic hlavatky, červeného horského špičatého zelí, a dumlíků, tuřínu žlutomasého. Ornici orali hákem, hákovištěm. Bandury pozdní a ranní okurčata, burkon, burkyni (krmnou řepu) okopávali kratcem, širokou motykou. Pole u Jirkova jmenovali na Jirkovště, u Jílové na Jílovště a u Loužnice na Loužničtě. —

Mlaty ve stodolách měli prkenné. Seťové obilí mrskali v hrstích o sud. Zbytky snopů zase svázali províslem a později je mlátili cepy. Šity, otýpky slámy žitné, mlácené cepy, a matenice, cuchaninu, otýpky z ovesné slámy, ukládali na patře, v přístodolku a jinde v domě. —

U putyky, v Haratině mlýně a jinde pekli pekaři pořádníček, černý, i kvasničáček, bílý chlíb; ten s moukou jako forotu v proutěných nůších, jejichž proramenice někdy až do ramen, jak váhy, se jim zařezávaly, trakali, tarabili a hatili na zádech přes Houšť,

kolem Frajtrovny, kde kdysi stával domek Frajtrův, anebo ke Žlábku a domů. —

U Linků i u Balatků měli na prodej strouky česneku. V zimě chutnala polévka česnečka a bandury. Jindy mívali smaženku zapraženou nebo bramboračku se zásmažkou, jíškou a dumlíky. Nudlovník s uzeným masem sekaným byl jídlem svátečním.

Vacka pekli na rendlíku z vařených i syrových, strouhaných bandur s vejci. Halušky, sejkory ze syrových strouhaných bandur s moukou a vejci pekli na plátech pece a při pečení je širokým, lomařským dlátem na plátech obraceli. Šlejšky byly malé, pečené bandurové placky. Hubník byl oblíbený štědrovečerní pokrm pečený z hub sušených.

Často bylo slýchati: »Přidej do pece!« Rouru z kamen do komína jmenovali komínek.

Vžíce měli plechrné a ledecké, hliněné vokříny, mísy a baňáky, baňaté hrnce.

V kamnech měli medenec železný na ohřívání vody. —

Před vánoci ve všech domech dlouho do noci dibličili a všecko učistili. Chystali a tloukli koření na svátky. Maříně, ač mělo tři podhlavničky a velkou duchnu na lůži v podpřístřešku, přece dlouho nemohlo usnouti a vzdychlo si: »Dnes snad ani se neukryndám.« Časně ráno Frančtě na ně volalo: »Mařenků, jesti-li pak se vybabčíš z postele?!« Maříně ležalo, neslyšalo, o ničem nevěďalo, ale konečně přece vstalo.

V sednici uklidilo papíří od večera tam poházené, sedlo si na písku a škeřilo, že se mu od tlučení koření na ruce vypětil podlitý plyskejř.

Frančtě je těšilo: »Neškeř, Krystyndel by ti nic nenadělil!« Ztichlo.

O vánocích ve dne v noci, na celý týden, leckde z celého pytle mouky i více pekli šolky (vdolky) a skládanice (koláče). Těsto zadělávali v dížkách i v neckách.

I po vánocích bývalo leckde slyšeti v domě průpovídku: Jména Ježíš, kde skládanice ležíš? Hledali ji ještě někde na komoře. —

Ďúčata nosila kanduš, spodničku, podvlečku, fěrtoch a šatku hedvábnou nebo jinou. Mnohá se zdobila na krku dvoudukáty i čtyřdukáty se zlatými korunkami na sametk[illegible] přišitý[illegible]mi, mořskými korály, mořovkami, a granáty. Baby se[illegible]ády odív[illegible]aly starodávnými plachetkami s třísněmi a šatku míva[illegible] třá na [illegible] babku — na pokos uvázanou. Na kožich každá baba [illegible]tonala, [illegible]ba, že ju. Muži rádi nosili vysoké boty — faldovačky. N[illegible]kteří mě[illegible]li z Ruska kožichy a kožešinové čepice persiánové a jiné. —

lupský, Roubalů, Zejdlů, Školský, Boudů, Bábin a Ferda Sedlák, Václavů, Dílněcký, Pazdernický a Obecký.

Po prodeji domu nejmenovali nikde obydlí podle nového majetníka, nýbrž dlouho, ba celá desítiletí říkali tomu městišti podle jeho dávného vlastníka, jako u Špikovčin, kde kdysi přebýval Špika, říkají dosud, ač tam nyní bydlí Kopal, strýc Špikovčin, staré Kopalce tetka Špikovčina a dětem Karel, Josef Špikovčin a j.

»V dílně« říkají stále, ač tam dávno žádné dílny není, jako »V pazderně«, kde kdysi dávno bývala pazderna.

Sousedům druhodomským přísluší drodomský. —

U každého domu měli pečlivě ošetřovanou a často hnojenou louku, kterou po stružkách zavlažovali z povrchních studánek. Až čtyřikráť v létě na téže louce síkli trávu kůsou trávnicí.

Babička Šilánova nařizovala: »Ďúče, vem kůsu, jdi od nadstudně trávy nasíct po růse, ale nesíkni se!«

Seno bedlivě opatrovali, měli je na louce u samého domu a neradi si je nechali zmoknouť. Jakmile se mělo na dýšť a od Muchova se z babího kouta mračilo anebo když se na obloze pomládalo, čemesně složili seno do kupišťat, anebo je v plachtách hatili do domů.

Při setí rozhazovali obilí z rozsívky rukou. Zralé žito a oves žnuli srpem do hrstí a ty v kejškách dávali do řádků. Někdo síkl obilí kůsou hrabicí. Svázané snopy stavěli do panáků. Kdo při poli neměl cesty vozové, ten vozil snopy domů na trakaři. Močovku, hnojnici a záchodový hnůj vozili v korčáku, kortouči, obedněném kolečku s příklopem, k obkládání sazenic hlavatky, červeného horského špičatého zelí, a dumlíků, tuřínu žlutomasého. Ornici orali hákem, hákovištěm. Bandury pozdní a ranní okurčata, burkon, burkyni (krmnou řepu) okopávali kratcem, širokou motykou. Pole u Jirkova jmenovali na Jirkovště, u Jílové na Jílovště a u Loužnice na Loužničtě. —

Mlaty ve stodolách měli prkenné. Seťové obilí mrskali v hrstích o sud. Zbytky snopů zase svázali províslem a později je mlátili cepy. Šity, otýpky slámy žitné, mlácené cepy, a matenice, cuchaninu, otýpky z ovesné slámy, ukládali na patře, v přístodolku a jinde v domě. —

U putyky, v Haratině mlýně a jinde pekli pekaři pořádníček, černý, i kvasničáček, bílý chlíb; ten s moukou jako forotu v proutěných nůších, jejichž proramenice někdy až do ramen, jak váhly, se jim zařezávaly, trakali, tarabili a hatili na zádech přes Houšť.

kolem Frajtrovny, kde kdysi stával domek Frajtrův, anebo ke Žlábku a domů. —

U Linků i u Balatků měli na prodej strouky česneku. V zimě chutnala polévka česnečka a bandury. Jindy mívali smaženku zapraženou nebo bramboračku se zásmažkou, jíškou a dumlíky. Nudlovník s uzeným masem sekaným byl jídlem svátečním.

Vacka pekli na rendlíku z vařených i syrových, strouhaných bandur s vejci. Halušky, sejkory ze syrových strouhaných bandur s moukou a vejci pekli na plátech pece a při pečení je širokým, lomařským dlátem na plátech obraceli. Šlejšky byly malé, pečené bandurové placky. Hubník byl oblíbený štědrovečerní pokrm pečený z hub sušených.

Často bylo slýchati: »Přidej do pece!« Rouru z kamen do komína jmenovali komínek.

Vžíce měli plechrné a ledecké, hliněné vokříny, mísy a baňáky, baňaté hrnce.

V kamnech měli medenec železný na ohřívání vody. —

Před vánoci ve všech domech dlouho do noci dibličili a všecko učistili. Chystali a tloukli koření na svátky. Maříně, ač mělo tři podhlavničky a velkou duchnu na lůži v podpřístřešku, přece dlouho nemohlo usnouti a vzdychlo si: »Dnes snad ani se neukryndám.« Časně ráno Frančtě na ně volalo: »Mařenků, jesti-li pak se vybabčíš z postele?!« Maříně ležalo, neslyšalo, o ničem nevědalo, ale konečně přece vstalo.

V sednici uklidilo papíří od večera tam poházené, sedlo si na písku a škeřilo, že se mu od tlučení koření na ruce vypětil podlitý plyskejř.

Frančtě je těšilo: »Neškeř, Krystyndel by ti nic nenadělil!« Ztichlo.

O vánocích ve dne v noci, na celý týden, leckde z celého pytle mouky i více pekli šolky (vdolky) a skládanice (koláče). Těsto zadělávali v dížkách i v neckách.

I po vánocích bývalo leckde slyšeti v domě průpovídku: Jména Ježíš, kde skládanice ležíš? Hledali ji ještě někde na komoře. —

Dúčata nosila kanduš, spodničku, podvlečku, fěrtoch a šatku hedvábnou nebo jinou. Mnohá se zdobila na krku dvoudukáty i čtyřdukáty se zlatými korunkami na sametkách přišitými, mořskými korály, mořovkami, a granáty. Baby se rády odívaly starodávnými plachetkami s třísněmi a šatku mívaly tfá na babku — na pokos uvázanou. Na kožich každá baba stonala, ba, že ju. Muži rádi nosili vysoké boty — faldovačky. Někteří měli z Ruska kožichy a kožešinové čepice persiánové a jiné. —

Provedlo-li některé zvíře něco nekalého, dávali svou nelibost na jevo výrazy psiště, kočiště, koniště, koziště, slepičiště, kohoutiště a j., skoro nadávkou. —

U Vojačtin bydlily sestry Koňáková a Bystrá. Kdysi tam přebýval voják, a proto jim dali příslotek »u Vojačtin«. Dům jejich dřevrný jako staruška shrbená pod Blatištěm, kde bývalo bláta s utopení, pod rameny staré, šatlavé vrby se chýlil k zemi.

Mužové chodili s flašinety po Uhrách. Bystrý se vrátil. Jeho žena, spatřivši ho na prahu sednice, píchla: »Pěkně vítám za osem roků!« On: »Že ju? Je to jen sedem let.« — Dlouho doma nepobyl. Zase odešel do Uher a více se nevrátil.

K Vojačťatům chodily na pobyt Cvičtě a Fryčtě s Ferdětem. Dcíra Vojačtina se ráda venčila a často bylo na ni voláno: »Dúčiště, pojď do domu!«

V neděli Vojačťata chodila do kostela v nažehlených šatech. Stará Vojačtina jim připomínala na cestu: »Nezmaťte si šaty, večer půjdete do šejdovce tancovať!« —

Starý Pavlů stavěl jednou nový dům; byv tázán, pro koho staví, oznámil: »To stavím pro svého zetě.« Od té doby přisláceli tam U zeťů a bydlí tam Koňák.

Zeťovi žili spokojeně a dědilo jim to. Dobře se jim vedlo a zdraví jejich bylo tvrdé jako řemenice. Nebyli ducmani a na nikoho nekabousili. Chodili stále v bačkách. Zeťovou pochoutkou byl dumlík mladý, ne starý, šatlavý.

Stará Zeťovka muži doma vyčítala: »Jak poudám, tak poudám, ty bys tŕá jen fejfčil, u pece seďal a dračky na zátop štípal.« »A trvám, ty bys na to ani neviďala, protože do všeho jen tuze z blízka knikáš, knikoni,« usadil ji starý. »Jak poudám, tak poudám, ušidila bych tě, děti nemám, deseť slepic mám a jednáctýho kohouta, hnoje dost a pro někoho dříť se nemusím,« odsekla. —

Často pobejť chodili do jiného domu. Když z pobytí odcházeli, hostitel za nimi vojal: Mohli jste ještě pobejť, nebo: Pobuďte! Přijďte zas na pobyt!

Do chalupy přišly jednou na pobyt Čílovče se starou Čílovkou, Hujírče s Hujírkou a stará Kučeřice tam cosi široce od Adama vykládala. — V tom k Chalupským přišly dvě cikánky. Jedna v domě tŕády ou čardáš zpívajíc: Tumluj se, tumluj! Druhá cikánka se tŕá na venčila a čísla na domě kanduš. —

Numerá[illegible]onala, s Jiračtětem byli malí, ubozí sirotci. Chodili po domech. Ž[illegible]teří mě v každém domě den, ve statku dva dni. Učistili je a nikdo [illegible]blihoval. Do školy chodili pilně. Háby, ďúčeti

sukniště, chlapci kabatiště a j. vždy někdo daroval. Když nebyla škola, ďúčata si hrála.

Boženče se nafrndilo, nakepilo si Maříčeckou šatku, Frančtěckou spodničku, vykrámovalo všecky zaharboucené hračky a strojilo si s nimi. Přišlo čírtě Rozárčino Rozárče, venky nasápalo na třešni nezralých holejsek, na zahrádce s hrstku hrachových dlašek, přineslo je a strojilo si s Boženěčetem.

Za chvíli Boženče zpozorovalo, že mu Rozárče čajzlo nepoležáka, panáčka s olověným těžítkem dole. Nabuchtovalo mu do zad. Rozárče jako štíře vlezlo pod lůže, tam škeřilo, močerovalo, ale dlouho tam nepobylo. Byla to malá čemerka, čemesné a čirné ďúče. Hned se zubilo a pičuřilo. —

Velmi rádi četli. Často bylo slyšeti: »Ďúče, slyšalos, abys nechalo čtení teď, když se svečírá. Můžeš číct až po světle.«

Otec volá: »Kde je Kadla?« Odpověď někde z nadsení: »Čte, nemůž se vybrabenčiť z nádomí a shání háby do šejdovce.« Kadla na to: »Mič a nevži, ty vhářko, vrdloužko!«

Šišlavý a mazlivou řečí mluvící byl kárán: Nepřemízej se! Mluv jako já a necul prst! —

Sluneční růsu (rosnatku), uznanou Matthiolim za velmi léčivou bylinu, měli v každém domě sušenou v zásobě na domě na zavřetí v prkenné komůrce. Ta v létě, když bylo již pěkně slunčito, hojně rostla a rudě kvetla v rašeliništích mokřin lesa Pelchova. Arnika (prcha chlumní) hojně rostla ve břesu na Drahách, nad Pelchovem; skoro v každém domě měli ji sušenou a také v silné kořalce nebo v čistém líhu namočenou na rány. —

Stará Balatice stonala, vyráželo ji, mluvila ze spaní, oči měla ve studánkách (zapadlé) a pořád byla na líkách. Ani sluneční růsa jí nepomohla. Bartošice dokrůčila jí do Sklenařic pro líky k Metelkovi, který z horských bylin uměl připravovati léčiva v celém Podkrkonoší známá. Ale ani Metelkovy líky nepomohly Balatici a vzdychala: »Jsu jako bzinka. U kata, nač se mořím?« Bartošice došlápla jí ještě až do Zátrnova, do Skokova u hradu Kosti pro líky ke skokovské bábě, která i baňky lidem sama zasekávala. Bartošici se z té cesty udělaly podlomy, pukliny kůže pod prsty u nohou. Ani skokovská bába Balatici nepomohla. Boleslav, její syn, vyhledal jí pomoc lékařskou v Brodě. —

Starší doma, na cajku, tvrdém, červeném, pískovcovém, do ostra vybroušeném, kolmo se pohybujícím bruse na sucho a na mírku sekali ze skleněných rafik korale.

Děti na dva, čtyři, šest a dospělí až na 18 konců ze dřevrných

korejtek šťouchaním do drobných, sekaných korálí navlékali korále na slabé, mosazné asi 3 m dlouhé dráty.

V Deržkově korále pálili v ohni, čímž broušené hrany nabývaly lesku; potom je navlékali na nitky. To byla práce žadlavá, piplavá.

Navlečené korále vázali do svazků, balili je do bílého papíru a vozili do Jablonce.

Doma na cajku brousili ručně za mokra, na několika do držátka vražených jehlách, kusem gumy je přidržujíce a jimi otáčejíce, drobné korále i velké foukanice, oves i skleněné knoflíky do držátek zasazené a skleněné kroužky.

V brusírnách, šlejfírnách, brousili korále navlečené na drátech. Broušení korálí na drátech vymyslil prý jeden Talián.

Starý Poselt často s uzlíkem foukanic šlejbrhal do Němec. V Němcejch sehnal nové šlejfování a dětem přihatil něco dobrého. —

Nácek měl na všecko doch čas. Rád se navahoval tam, kde by si na něčem dobrém pošpitl. Byl to lenoch, hambous, hambáč, jen se klátil a pracoval o tom, aby se vůbec nepracovalo.

Máma taťkovi o něm prála: »Jen si pomys, pořád mekruje a hubou mele, že nemůž vydechnouť. Jesti-li mu řeknu: Čkej, pomič a nekodásej, dá mi na jedno slovo deseť, ten potříškanina.«

Ale měl také dobré chvilky. Často do brusárny čářil až v úterý, a tu mu šla práce od ruky a dělal za dva. Kamarádi mu hráli: »Nácku, dobře hranuj, aby faktor nemusil tvé korale míchati mezi naše šlejfování jako vejce zezulčino!«

V sobotu dopoledne dělal fajrum, na nikoho nečkal a celý od brusu ukoptěný kolandroval po hospodách, všelijaké vtipy vymýšlel a kejkle strojil.

Tři bratři Václavíci seďali v hospodě za stolem. Nácek s růžencem uzenic na krku klekl před nejstarším a sepjatýma rukama prosil: »Ach, ty milý Václavíčku, oroduj za nás!« Někdo od šenku zanotoval: Kyrie elejson! Nastal holas a Nácek dostal to, co chtěl, mazák piviště; chopil jej za ucho levicí, a pravicí jej hladě, z pašijí zpíval: Byť pak se všichni pohoršili nad tebou, já se nepohoršim. Bychť pak měl s tebou zemříti, nezapřu tebe. A zase holasem a smíchem hospoda se třásla.

V tom vešel dovnitř kominík. Nácek stoupl na židli, a na kominíka ukazuje, vřešťal ženskou fistulí: »Ejhle, pán ve smutku! Po kom pak nosíš smutek?« Kominík na to štípl a zasolil: »Po tobě, ty, Nácku, trvám, že máš pět čtvrtí, půl vola a tři čtvrti blázna!« A zas bouře holasu následovala a ze sklenic přivahování. Každého to směšilo až k slzám.

Jinak byl Nácek dobrák. Když neměl krejcarů, vymekroval něco v hospodě zadarmo, ale peněz na nikom se nedlužil a na

hospodských tabulkách dlužných nikde nevisal. Za to se styďal. To byla jeho dobrá stránka. —

Kolem Račic byly břidlicové lomy Světový, Dílněcký, Bosna, Boudův, Božímucký a j.

U každého lomu byla hromada nepotřebného kamení jako na krumpešti, nic tam nerostlo a říkali tam Na hrobce; vedle ní byla bouda, pod kterou dráči širokými ocelovými dláty, na něž tloukli paličkou dřevrnou, drali tabulky břidlice na krytí střech. V zimě seďali na nějaké podprdačce na zemi s hadrovitými čúchami na botách.

Jiní velkými, na dřevrné koze připevněnými nůžkami stříhali nadranou břidlici do tvaru čtyřúhelníků a v řadách rovnali do kop, oddělujíce tyto kopáky velkými břidlicovými tabulkami určenými na okraje střech.

Chodili k Jičínu a jinam do kraje, mezi krajáky, krajačky a krajdy, a tam pokrývali střechy i komíny břidlicí. —

Vítek Polmů byl dobrosrdečný, svobodný horák. Lomařil a stále byl při dobré chuti a leckdy snědl celého slaníka, herníka neloupaného i se šupinami. Nebyl vybíravý. Někdy i o vánocích v slamrňáku na hlavě razil ve svátek dopoledne na hrubou mši do Brodu. Cestou šel rovně a neváhal se jako klatizvon.

Přál Arně i Frančtěti a podaroval je při muzice marcipánem. Měl hodinky, ale málo kdy mu šly, neboť zapomínal je vytáhnouť.

V lomě v poledne, po obědě rád si schrupnul a spal tvrdě tak, že se ze spaní neprodřítil, tfá by nad ním hořalo. Když šla druhá hodina, sápl mu někdo ramenem, aby jej vzbudil. V létě ani mušiště štípající ho neprobudilo.

Když se svečíralo, první nechal práce. Kdosi zkoumal: »Vítku, půjč mi pítku!« Ale Vítek na to: »U kata, ušidil bych tě! Nehovím tomu. Mřeží se mi od práce v očích a padají mi hoření na dolení. Jdu na Spálov (spát).« —

Jiní šumařili. Komu se doma nechtělo dělať, ten si od hejtmanství v Semilech vyzvedl list za hudebníka, koupil několik flašinetů, najal mladé hochy, junky a s nimi jako podnikatel jel do Ruska i jinam. — Ubozí junkové! Podnikatel byl harobytný, šetrný a jen skládal peníze, jež junkové hrou na flašinety vyžebrali.

Do světa daleko chodily i ženské s harfami, kytarami i houslemi. I řádní, dobře sehraní hudebníci hledali živobytí mimo svoji rodnou obec. —

V karty hráli preferanc, mariáš a šístku obyčejnými kartami. Peter Zejdlů byl šťasten, měl-li trumfy žaldy a s radostí v šístce

počítal sedumičky, jež měli místo doček, řka: »Proč není jich aspoň devatenáct nebo dvaceť?« Čedil-li mu někdo pod nos a pejchal z dýmky jako cikán na mezi, říkal: »Nedolípej do mne! Nestroj, nebo dostaneš buchtu do zad!« A dostal, a hubácel.

Byl z toho holas, třá všichni holasili, až jim někdo hodil na stůl kartu, žaludské eso a pích!: »Hulačte si na babu žaludskou, a ne na nás!« Ale toho trumfa hodil jim někdo zpět s poznámkou: »To babiště si nechte, stejštilo by se vám po něm, až stoznova budete dávať!«

Kdo měl při hře mnoho řečí, toho usazovali rčením: »Nefáfruj, fáfroni! Tu máš piviště!«

Na konec nechali hry v karty a dali se do zpěvu. Krčmář nabízel teplé párky, křenovky, a uzenice velké s křenem po deseti krejcařích. Ty stály za to, neboť byly dvakrát tak velké nežli v kraji. —

Když jednou poslíček, listonoš, přinesl pozvání do věnečku svobodných dívek na Bratříkově, řekly baby, vdané ženy: »Nepůjdeme tam«, a ustrojily taneční zábavu, čepeček, kdež zpindačily svatbu, kolébku s nemluvnětem a křtiny se zpěvy domácími. Při tom si každá připíjela aspoň s klútek sladkých rosolek.

Děcku daly rachlátko, hrkačku, i gumový dudáček, šidítko k culení, pohajcaly je, aby neškeřilo, ukolébavku mu zpívaly a na tetku Franinu volaly: Dej mu hajc!

Potom daly baby vytroubiti volenku, samy si k tanci volily, rejdily a hoprdaly až do rána, jen se koptilo. —

Kolem domů měli v Račicích stromoví lesní i ovocné, aby děcka měla ovoce, nějaký pádič. Mezi domy všude byly samé louky s úzkými cestičkami, ohraničenými koly, na nichž byly přibity dlouhé hrazky a bidla. Leckde u domu stál jasen a na něm z jara líbě pěl drozen i přesuďováček, sedmihlásek. Nově vysázené stromoví skoro všecko se přijalo a neuschlo.

Při silnici v Pelchově bylo mnoho jeřábů, obalených na podzim jeřabinami, pochoutkou kvíčal, které chytali do pruhel z prutů do oblouku ohnutých se žíněným okem.

Čermáky chytali zase v Lísku na červa, do sklopce. —

Na podzim, když se válela podyma mlhavá a fučel severák, snášeli s nádomí do sednic vnitřní okna, bubínky a kamínka. Zvenčí obkládali dřevrné sednice roštím, jež přitarabili plhem. Štípali koháty (pařezy), až leckoho z toho v tříslích bolelo. I tříselnici (bouli v kyčlích) si někdo z toho ulovil.

Vosňákem, pořízem, škrabali hrazky a bidla na ploty, přes něž chlapci metali kozelce.

Kdo na zimu neměl vysoké boty, faldovačky, ten si je šel koupit za sedem nebo osem zlatých na jarmark, do Trnova. Kdo šel přes Koberova k Vrátu, ten si jistě vzpomněl na to, že prý na Vrátě neměli žádných vrabců, dokud tam býval Kocour starostou. —

Bylo-li umrzlo, bylo kopno. Roztál-li povrch napadlého sněhu a pak zase zmrzl, byl popovrch, po němž bylo možno choditi cestou i necestou ode vsi ke vsi, aniž se kdo probořil. – Když na čerstvě napadlém sněhu nebylo ani šláčku, šlakovali do brusáren a jinam. —

Když někdo umřel, chodili lidé ze vsi každý večer, dokud byl nebožtík v domě, na modlení za nebožtíka. Při pohřbu hatili rakev s nebožtíkem na ramenech, nebo vozili ji na obyčejném voze přes Jirkov a Hrubou Horku poskopce a podolou do Brodu. Kněžíček šel s nimi pěšky a někdy také muzikanti, Broďáci, kteří všude před pohřbem, v domě smutku, byli potravinami i nápoji hoštěni

DROBNOST I.

KAMARÝT.

Příjmení *Kamarýt* známe z dějin našeho písemnictví i z doby dnešní; bývaly i šlechtické rody toho jména, jako zemanské rodiny Kamarýtů ze Sulevic, z Žirovnice, patricijská rodina Kamarýtů z Rovin. V listech právních i soukromých z doby starší čítáme jméno to dosti často; v rejstřících Archivu českého je lze stopovati až do 15. století. Psává se všelijak; nejčastěji Kamarét (vlastně Kamaret, bez znaménka délky, jako se vůbec psávalo), také Kamareth, někdy i Gamaret, Gamered a pod. Pozdější znění Kamarýt vzniklo známým zúžením *é* v *ý*, jako na př. jméno byliny rýt ze staršího rét, rýma z réma (rheuma), obecné dobrý z dobré atd.

Toto jméno původně asi bylo jménem osobním, ne příjmením. V poslední třetině 15. stol. se setkáváme častěji s Kamarétem ze Sulevic, beze jména křticiho, jehož místo zde zastává právě jméno Kamarét. V Arch. č. 7, 451 je na př. zápis komorního soudu ve při mezi tímto Kamarétem a panem Vilémem z Ilburka a v něm čteme dvakrát plné jméno Kamarét a jednou (o téže osobě) Kameš. *Kameš*, slovo vyskytující se dnes jako příjmení, je domácký tvar osobního jména jako na př. Prokeš (Prokop), Bureš (Burián), Mikeš (Mikuláš), Kubeš (Jakub), Klimeš (Kliment) a pod.; to samo svědčí, že to bylo jméno osobní, ne

příjmení. Příjmení, t. j. původně nedědičné přídavky k osobním jménům, nemívala takových domáckých tvarů, leda že se podle zaměstnání někdy pro malou postavu nebo na posměch říkalo někomu Řezníček, Kovařík, Purkrábek, Knížek — Knížek a pod. (jen jména příbuzenství mívají podobné tvary jako jména osobní, na př. brach, brácha, bráška, kmoch, kmošek, kmošíček, strejda a pod.). Mimochodem přidáváme, že taková jména na -eš mívala hyjné -e; skloňovalo se (a někdy se místy posud skloňuje) na př. Klimeš, Klimše atd. (jen jméno Beneš = Benedikt mívalo stálé -e; proto je také zdrobnělé Benýšek, Benišek). Stalo-li se osobní jméno pak někdy dědičným příjmením, není to ovšem nic u nás ani jinde neslýchaného.

Slovo *Kamarét* je patrně cizí; svědčí o tom zejména i střídání hlásek *k* — *g*. Obecného jména podobného znění u sousedních národů, které by mohlo býti základem jména Kamarét, také není (vlaš. camerata, frc. camarade, něm. Kamerad vešlo v okolních krajích v obyčej teprv v třicetileté válce, a nebylo by z něho vzniklo č. Kamarét, Gamarét); musíme tedy hledati nějaké jméno vlastní. A tu zasluhuje povšimnutí, že naši předkové mívali v 14. a 15. stol. osobní jména z romantického básnictví západního, jež bylo tenkrát u nás velmi oblíbeno, jak dokazují již některé překlady ze 14. a zvláště 15. stol. I jména osobní se řídívají módou; vzpomeňme jen, co Štěpánek se u nás narodilo po sňatku bývalého následníka habsburského trůnu Rudolfa! Tak na př. nalézáme koncem 15. stol. v Čechách kněze Tristrama, probošta kláštera chotěšovského, o jiném panu Tristramu se dočítáme na př. v Arch. č. 13, 245 k r. 1510. V témže roce se objevuje »Laurin, služebník páně Trčkuov« (t. 278). Z podobných osobních jmen pocházejí příjmení starších i pozdějších Zibřidů, Zibrtů (Siegfried, Seifert), Brunclíků a j. I Kavány, jejichž jméno lze sledovati do 15. stol., máme v podobném podezření; je to asi výslovností počeštěné romantické jméno Gawan, Gawein, jež snad s jinou, češtější koncovkou máme hledati i v příjmeních Kavín (»Jan Kavín z Píska« Arch. č. 13, 440, r. 1511), Kavina.

Mezi malostranskými sousedy se objevuje již ve 14. stol. jméno *Parcifal* (Parcziphal 1354, Johannis dicti Parcziphal 1379); Wenczeslaus Parcifal a Johannes Parcifall byli pochováni v kapli sv. Matouše v klášteře u sv. Tomáše (r. 1379; Tomek, Zákl. míst. 3, 34 a 47); r. 1413 byl na Novém městě Alb. Mixico (= Mikšík) Parczifal (Arch. č. 26, 424). Jméno toto svědčí, že bylo známa pověst o Parcifalovi, a z ní mohlo býti známo

i jméno Parcifalova otce, *Gahmuret*, někdy také *Gamuret*. Dostalo-li se toto jméno do úst českých, změnilo se *g* v *k* (jako ve jméně Markéta, ve slovech jako stč. krunt, kroš v. groš a mn. j.) a samohlásky prvních dvou slabik se zestejnily, jako na př. v slovech granadýr, kancalář, taras, Zdaraz místo grenadýr, kancelář, teras, Zderaz, candát m. staršího cendát, v apatéka (dnes apatyka), pargamén, parkamén m. apotéka, pergamén, v jižních Čechách v slovích jako Amaryka, apatyt, mataryje atd. A tak byl z Gamureta Kamarét. Na Malé straně měl r. 1461—1472 v Tomášské ulici dům švec Kamarét (Camareth, Kamareth) a snad týž Kamarét (Camaret, Camareth) dům v ulici Pětikostelské, jejž prodal r. 1475 (Tomek, t. 44, 46); je-li náš výklad správný, byl tento Kamarét Čech, protože psali jeho jméno s *K*, *C*.

Dokázati ovšem správnost tohoto výkladu nelze. Ale pochybujeme, že by bylo snadno najíti výklad jiný, zvláště výklad pravděpodobnější.

PŘINDU, PŘINDI.

V jednom ze dvou tří poučení, jichž se nám přind dostalo na dotaz o rozšíření a tvarech sloves jako *přindati* (N. Ř. IV, 188), jest řeč také o moravských rozk. způsobech jako *přindí* (v. přiď = přiď); skoro se zdá, že čtenář, jenž nám psal, mezi obojími tvary hledá nějakou souvislost (určitě se ovšem nevyjadřuje). Takové souvislosti není; ale složeniny slovesa *jíti* jsou příliš poučným dokladem napodobování, v dějinách jazykových tak důležitého, o němž byla řeč v N. Ř. IV, 176, abychom mohli odolati pokušení, o nich říci několik slov. Nového ovšem nepovíme nic; ale odkaz na Gebauerovu Histor. mluvnici (I, 308, 379) by mnohému čtenáři zůstal mrtvým číslem.

Naše předložky *k*, *s*, *v* zněly v prajazyce kom, som, on, do slovanštiny se změnily v k'n, s'n, v'n (' nám znamená praslovanskou polosamohlásku, zde tvrdý jer, jinde také měkký jeř), koncová nosovka se pak ztratila. Ale zůstaly po ní stopy ve spojeních se slovy počínajícími se samohláskou nebo souhláskou j: říkáme k tomu, s tím, v tom, ale k němu, s ním, v něm, což vzniklo ze staršího k'n jemu, s'n jim', v'n jem'. A podle tvarů k němu a pod. již v době praslovanské prostým napodobením vznikly tvary s *n* i tam, kde předložka nikdy nosovky nemívala, jako na něm, za ním, do něho, při něm, ba my říkáme i okolo něho, k vůli němu atd.

Podobně se šířilo *n* také ve složeninách slovesných, ale později a ne tak důsledně. Z praslov. v'n-'dą, s'n-'dą, v'n-iti, s'n-iti vzniklo podle Havlíkova pravidla, že v řadě slabik s jerovými samohláskami jery a jeře liché (počítajíc od konce) zanikají a sudé se mění v e, *vendu, sendu* s neurč. zp. sníti, vníti. Vedle toho byly u předložek jiných tvary, jaké má knižní jazyk podnes: dojdu, vyjdu, najdu, přijdu, dojíti atd. Ale napodobením sloves vendu, sendu již v staré češtině vznikají i tvary jako vzendu, vzníti (= vzejíti), vyndu, vyníti (= vyjíti) atd. Byla v staré češtině dosti značná nestejnost v této příčině (snad se v rozličných krajích říkalo nestejně); s neoprávněným *n* se vedle vyjdu, vyjíti říkalo i psalo vyndu, vyníti, a zase vedle oprávněných tvarů sendu, sníti (= sejíti), vendu, vníti (= vejíti) počínaly se napodobením sloves jako vyjdu, vyjíti objevovati i tvary vejdu, sejdu, vjíti, sjíti. Na konec se jazyk celkem ustálil v nářečích českých na tvarech vejdu, sejdu, vyjdu, vjíti (vejíti) atd., v nářečích moravských na tvarech vendu, sendu, vyndu, vjíti (a dále vjíť, vejíť) atd.

Jsou i jiné složeniny, v nichž se shledáváme s podobnými věcmi. Tak u slovesa *jmouti* (v starší době jieti, jíti), *jímati*. Oprávněno je zase *n* již původem ve *sňal, sňat, snímati*, v staré době v neurč. zp. snieti, sníti (= sejmouti); *vnímati* je slovo přenesené v nové době (Čelakovským) z ruštiny, kde vedle vnimát' je také podle I. tř. vnjat', což by u nás dnes znělo asi vejmouti (v Nár. l. 1916, č. 313, str. 2c jsme čtli místo toho umělý novotvar vnímnouti: poživ ji [želvovou polévku, nebo raději polévky], po tři dny nebyl jsem s to, abych něco jedlého i jen čichem vníml). Podle snieti, snímati zase vznikalo i na př. *vynieti, vynímati* a pod. j., vedle *vyjieti, vyjímati*; snad proto radívali někteří dobří znalci jazyka za našich mladých let, aby se říkalo vynímati, zanímati, ponímati a pod. Jako bylo v příč. č. sendu, bylo i senmu (a také vynmu a pod.). Tvary s *n* v příč. č. v Čechách zase zanikly, říkáme *sejmu, vyjmu, j* pak je odsud i ve dnešních novotvarech sejmouti, vyjmouti a tvary s *n* (*ň*) jsou skoro jen ve sňal atd. a ve snímati (ač se psává a říkává i »sjímati pečeni«). Ale s významem rozlišeným máme vedle *vzíti* (ze vzieti) o ohni *vzníti* (vzejmouti) se, *vznímati* se, vedle *pojmouti, pojetí* atd. i *ponětí*. Podle vnímati bychom měli říkati *vněm* (jako je *sněm*; starý tvar ovšem byl snem, 2. p. senma, senmu); místo toho se psává (dosti zbytečně) o vjemech, a objevuje se i vjímati.

SVATÝ JÁCHYMOV.

Naše slavné státní dráhy se vytrvale činí, aby dokázaly, že tradice bývalých drah rakouských žijí. Ministerstvo vnitra s velikou prací a s pomocí vědeckých pracovníků hledí očistiti místní jména československá z kalu, jejž na ně nanesla léta vlády německé a maďarské, ale státní dráhy si upravují jména stanic podle svého tak, že čeští jejich obyvatelé a sousedé nestačí psáti stížnosti k Místopisné komisi při Č. akademii, k naší redakční radě a k samým úřadům. Nehodláme zasahovati do práce, vedené jinde, a stížnosti, jež by nás došly, odevzdáme Místopisné komisi; ale nedovedeme si odepříti, abychom z místa, který nám přišel z Karlových Varů, nepředložili v dnešních zlých dobách svým čtenářům aspoň sousto pro zasmání. Jáchymov se jmenoval u nás vždycky Jáchymov. Ale Němci mu říkají St. Joachimstal (snad přece nebudeme vykládati, že St. Joachims- je 2. p. a znamená opravdu »sv. Jáchyma«?) a ustarané hlavě, jíž připadl úkol »opravovati« jména stanic na Karlovarsku, patrně bylo jednak líto, že se v českém jméně ztratila svatost, jednak jí pouhý Jáchymov zněl příliš málo po německu; od nynějška je bývalý Jáchymov podle nápisu na stanici městem svatým a jmenuje se *»Svatý Jáchymov«.*

POSUDKY A ZPRÁVY.

Bernhard Kellermann: *Ingeborg.* Přeložil A. Jílek. Vydalo nakladatelství »Proudu«, Praha. Vytiskl Zdeněk Binko, Praha. Rok neudán. Cena 18 Kč. Stran 190.

Překlad románu »Ingeborg« je typickým a zároveň výstražným příkladem, kam až dovede jíti troufalost našich překladatelů. Překlad je takřka karikaturou originálu. Hemží se všelikými jazykovými nesprávnostmi, spoustou odporných germanismů, pořádkem slov v češtině neobvyklým, chybnou interpunkcí i četnými, a to hrubými omyly tiskovými. Množství chyb pravopisných, tvaroslovných i fraseologických volá: uč se česky, pane překladateli! A ovšem i německy, neboť překladatel nejen že nemá základních znalostí mateřštiny, nýbrž zápasí i s jazykem německým. Komolí smysl na četných místech, píše nejasně a nesrozumitelně a na újmu originálu vynechává velice často důležité jeho části.

V celé knize působí velice rušivě a nečesky, že překladatel neskloňuje jmen vlastních, na př. jmen osobních: Ingeborg, Axel a

Harry. Rovněž mu není nic známo o přídavných jménech přivlastňovacích utvořených z oněch jmen osobních. Nalezneme sice na str. 93 »v komnatách Ingeborčiných«, ale to je bílá vrána, neboť ještě na téže stránce čteme: »z komnat Ingeborg« a tak v celé knize. Jména místní, jsou-li to názvy tak všeobecné a často i u nás užívané, jako Hohe Fichte nebo Rote Buche, je zajisté možno, ba snad záhodno překládati; rovněž jména psů: Waldmann, Feldmann, Packan (u nás třeba Brok, Tref, Chňap a pod.).

Ale to by byly maličkosti. — Jak bohatá jest však žeň na poli pravopisu a tvarosloví! Překladatel píše nejen: *můž* (82, místo muž), *břizka* (83, třikrát m. břízka), *dirkami* (52, m. dírkami), *né* (86, 182, m. ne), nýbrž také: oči Pazzoví (12, m. Pazzovy), seděli děti (178, m. seděly děti), tajúplně (101, m. tajuplně). Zaměňuje často 3. a 4. pád osobních zájmen a píše *mně* m. *mě* a naopak (16, 27, 28 a j.), *jí* m. *ji* (7, 32, 66, 90, 112 a j.) a skloňuje *noce* (48, 73, 153, m. noci). U neživotných jmen podstatných klade rád chybné *ho* místo jej (dům 7, šat 29, smích 41, hlas 71, 169, děs, nožík 88, atd.).

Tvarům »*sejmul*« (24, 36, 69, 95, 174, 178, m. sňal) a »*žehnul*« (17, 71, m. žehl) bychom se ani nedivili, směšně však působí jazykové nehoráznosti jako »den *šedavěl*« (104, 133, graute! m. svítalo), »zoufalství *znesmyslňuje*« (62, m. zbavuje smyslů), »dny *spyšňují*« (15, machen stolz). Nechybí tu ani nesprávné *oddůvodniti* (34, m. odůvodniti). Překladatel přispěl také novotvary jmen přídavných: *zmechovatělý* (64, 139, m. omšelý), *radostlivé* dny (38, m. radostné), *vznosné* myšlénky (148, m. skvostné, velkolepé), *pravěční* bohové (82, m. pravěcí). Více se mu líbí chybné »*ty's* se toho odvážil« (115) a »jinak *bys se* tolik neusmíval« (157), než správné: ty ses a by ses, zato se však ujímá vřele lidového *jseš* (76 dvakrát, 101, m. jsi), *tlučou* (182 dvakrát, m. tlukou), nebo »stáda *táhly*« (28, m. táhla).

S předložkami *s* a *z* je překladatel stále na štíru. Někdo jde z kopce (31, m. s kopce), povstává ze židle (89, m. se židle), nebo se vrhá z okna (170, m. s okna). V platnosti doplňku užívá překladatel určitého tvaru přídavného jména nebo trpného příčestí, na př. »maje ruce zkřížené« m. zkříženy (20), »majíc bradu opřenou« m. opřenu (33 a jinde). Přídavné jméno přivlastňovací pokládá asi za zcela zbytečné, neboť píše: umění lékaře (17, m. lékařovo), sláva houslisty (44, m. houslistova), oči muže (39, m. mužovy), hoch sedláka (104, m. sedlákův).

»Až k dojmutí« (74) působí na čtenáře chyby ve skladbě a fraseologii. Vznikly ovšem nejčastěji z otrockého překladu, někdy

i z nevědomosti a nedbalosti. Překladatel někde opravdu jen překládá slovo za slovem, znásilňuje rodný jazyk i originál a podává tak směsici nesmyslů a nesrozumitelných omylů. Slyšme jen některé ukázky: »Ne, nemám se pokoušeti přivolati opět *nepomyslitelného*« (102). »*V zcela neuvěřitelně krátkém* čase se oblékla« (74). »Byly viděti její horní *zuby*« (12). »Bleděmodré hvězdičky *jsou* viděti na bílém šátku Mariině« (185, m. bylo... a na další stránce v téže větě »že šátku jsou viděti...«!). »*Tyto strastní drožkářští koňové*« (75). »Knihu, které by se muselo velmi smáti« (20). »Nemyslelo se na nic, pojednou slyšel jsi své jméno« (51). Podobné věty s něm. man nebo es jsou tu všude překládány většinou nesprávně a nečesky. Tak: »Obstaralo se oznámení do novin«« (140, m. obstarali jste); »vědělo se: někdo zde bydlil« (141, m. bylo zřejmo, že...). »Byl jsem tam, kde se zřídka směje« (157, m. kde se lidé zřídka smějí, t. j. v trestnici). »Přešlo ve dne i v noci tolik, že by se věřilo, že zámek opláve« (159, m. že by byl člověk věřil, že...). Někde přejímá překladatel vynecháním slov *es, ein*, nebo doslovným překladem větné tvary něm. u nás neobvyklé a píše: »Šeptá.« (82, er flüstert), »Blahopřání, blahořání!« (157). Sloveso können překládá zásadně jen slovem může, což působí často nepřirozeně, ač by bylo lze užíti čistě českých obratů. »Vždy se mu dařilo dobře, mohl hladověti, mohl žíti v zoufalství, daří se mi dobře« (74, m. ať hladověl, třebas hladověl, i když hladověl nebo byl zoufalý, říkal...). Jinde se tu hodí dovedl, uměl, byl s to, aby.... Milý náš překladatel ani neví, co značí v něm. *lass uns, wir wollen*, a tak překládá věty: »Wir wollen uns schmücken, mein Mädchen, denn unser Glück ist gekommen! Lass uns Kränze von Rosen auf dem Haupte tragen...« takto: »*Chtěli* jsme se vyzdobiti, mé děvče, neboť naše štěstí přišlo! *Dej* nám věnce růží nésti na šíji...« (80, m. ozdobme se, dejme si na hlavu nebo pod.), a věta: »Ingeborg, Ingeborg, fielen mir doch rasch zehntausend schöne Namen für dich ein« překládá nesmyslně a chybně: »I., I., napadají (!) mne desetitisíce krásných jmen pro tebe« (146, m. *kéž by* mě napadlo, nebo *kéž by* mi rychle přišlo na mysl).

Přirozeným důsledkem překladatelského umění p. Jílkova jsou věty: »Jest krásné myšlení na toto léto, procházeti jím vždy znovu, jíti jeho sluncem, ne *oním* jiného léta« (177), nebo: »Mohl jsem Jehovu *děli kráčeti kolem*« (16). Podobných omylů se dopouští překladatel proto, že nerozumí ani něm. vazbám, jako lachte er ve smyslu *wenn* er lachte: »Tato rozmluva byla daleko slyšitelna(!) a les dával ozvěnu, *smál se*« (73, m. smál-li se, pod. 138,

159, 186). Čas sloves mění a střídá často beze vší potřeby: »Mé srdce *bylo* těžké a bohaté a *naplňuje* mi prsa sladkou tíží« (41). »Ingeborg *podívá se* na mne a *zbledla*« (42). »*Potkávám* zcela náhodou hraběte Fluggeho v lese, když jsem *šel* se zbraní na procházku« (54). — Je-li podivná věta: »Harry Usedom jde kolem mého domu, zahalen ve fantastický plášť, prošelo.« (17), je ještě podivnější přechodníková vazba ve větě: »Své rámě vztahuje za noci k oknu, abych čísi šíji objal — nikoho tu není« (19)!

Netřeba ani připomínati, že české sloveso je německou macechou všude odstrčeno až na konec věty. Uvádíme tyto příklady vadného pořádku slov i jiných nesprávností: »Svět postoupil o krok ku předu, my ho(!) cítili, žádná květina nemohla povstati, žádné ptáče z vajíčka vyskočiti, aniž by vše žijící to necítilo, neprožívalo.« (68) »Kroupy deštěm rachotily parkem.« (98) »Snil jsem? Ne, nesnil jsem víc! Snil jsem dva sny za sebou, *ten* o Ingeborg, *ten* o jeskyni. To jsem přesně věděl a nevěděl jsem, snil-li bych ještě. (!) Ano, viděl jsem, mohl jsem něčeho(!) chytiti, cítiti.« (172) Tak prázdně originál ovšem nezní, naopak, vyniká slohem prostým, avšak zvučným, a bohatstvím krásných obrazů. Neboť Kellermann jest nejen výborný vypravěč, nýbrž i hudebník a právě jeho »Ingeborg« jest symfonií na les i slunce; zpívá tu, šeptá i stená příroda, štěstí i smutek. Kdo si tedy vážil jeho knihy, tomu se překlad p. Jílkův hnusí, a kdo jí dosud neznal, tomu překlad ani přibližně netlumočí její mluvy, ba často ani obsahu a smyslu.

Ze záplavy germanismů je člověku až úzko. V překladě nalezneme názorné poučení o tom, jak a kdy nelze užívati slov a vazeb: *přirozeně* (asi patnáctkrát, m. ovšem, zajisté atp.), *uvedl do pohybu* (154, m. spustil), *zůstal státi* (24, 28, 30, 98 atd., m. zastavil se), *ví nebe* (154, weiss der Himmel — naše: bože, jak ... a pod.), *nalézala se* studna (64, m. byla), *zadržeti v paměti* (41, m. zapamatovati si), *za času uzdravování* (147), »večerní společnost *se odbývala*« (18, m. konala) atd.

Nesprávně překládá p. Jílek něm. vazby se slovesy scheinen, fühlen, müssen. Píše: »obličej Ingeborg *zdál se býti* zelený v odlesku trávy« (32, m. zdál se zelený), »závit šroubu *zdál se býti* pokažen« (19), a »domky ležely tiše, *zdály se býti* neobydlené« (33). Místo volnějšího překladu překládá tvrdě: »Netvářil jste se býti překvapen. Neusmíval jste se *též*. Řekl jste, abych odpustila, ano, *k vůli* staré haleně a vysokým botám« (26, m. nedivil jste se, ani jste se nepousmál. Ještě jste pravil, abych odpustila — víte, byl jste tehdy v té staré haleně a vysokých botách), »Pak

jsem s hrůzou *viděl se tmít*, vždy temněji« (132, m. jak n. že se stmívá), »slyším se plakat« (123), »vidím se přecházeti« (67) a pod. Čech nemusí říkati: byl vždy bledší a bledší (24), Ingeborg *stávala se* klidnější (102), ani »oči *stávaly se* menšími a menšími« (133), nýbrž bledl, uklidňovala se, zmenšovaly se (zde vlastně: vzdalovaly se). Překladatel píše »napíná a *nechává* klesati prsty« (61), »*nechává* padati dýmku do trávy« (67, m. »pohybuje prudce prsty« — neboť převrhne při tom sklenice — a »upustí dýmku do trávy«). Věrně podle němčiny užívá i podstatných jmen slovesných na *-ní* a *-tí*, na př.: »relikvie, jaké jsou *k spatření* v kostelích« (111, m. jaké lze viděti), nebo »nebylo nic *k nalezení*« (131, zde se hodí: nic jsem nenašel).

Tím vším nepřispěl ovšem překladatel k okrase mateřštiny ani nevystihl originálu. Vždyť mu na mnohých místech ani neporozuměl. Překládá na př.: »ein Traum von zwei Vöglein« »sen *dvou* ptáčat« (37); »sodann zittere ich auch etwas, von der kleinen Pfeife *rührt es her*« zní u něho: »pak se též chvěji trochu, přes malou dýmku *sem zalétá* (!, 54), »seine Züge fielen ein«: tahy jeho byly *nápadné* (74, m. měl vpadlé rysy), »meine Füsse kaprizierten sich«: *šinuly se* (79, m. chtěly jen, vzpíraly se), »der Priester umschlich sie«: kněz je *obklíčil* (110, m. plížil se za nimi). Wiege je u něho *skořápka* (51, m. kolébka), a Strasse je všude *ulice*, ačkoliv vede lesem, skalami a pod., a o městě ani řeči.

Je tu ještě řada »perel« z doslovného překladu, svědčících o mechanickém překládání a o neporozumění. Uvádíme z nich aspoň některé: Přijde v noci host a probudí hrdinu ze spánku, a tu překládá Jílek slova »ich fuhr in die Höhe«: *spěchal jsem na vršky* (!, 74, m. vyskočil jsem). »Der Brunnen ist mit dickem Eise bedeckt wie mit Aussatz« značí mu: »studna jest pokryta tlustým ledem jako *malomocenstvím* (! 171, m. vyrážkou, Aussatz značí ovšem také malomocenství, ale ne zde!). Nedivíme se již ani takovému nesmyslu, jaký čteme na str. 182: »chvílemi jsem za večera vyhlížel podkrovními okny dolů ulicí a čekal. *Jinak nic žádného dne.*« V originále: Übrigens nicht jeden Tag, tedy: *ne snad každého dne.* — Ale umění překladatelovo vykouzluje ještě jiné obraty a obrazy: hlas zní *vkusně* (2), vůz *se tetelí* po silnici (8), kámen je *všlápnut* do pěšiny (138), kytice *hýří* ve vázách (108), měsíc zapadá *pozpátku* do lesa (82, rückwärts, *vzadu!*), džbán *kvoká* (185), slunce prší, střásá nebo sype víno na zem (63, 104, 184), pes *rozřezává* špičatou hrudí vítr (28, m. brázdí), někdo má *pobaté* vlasy (56, zackig), *rozkládá* široce ústa (163), *zakládá* svůj pohled v Sylviiny oči (111), říká své milence »sladká

nádhero« (85) a pak se »rozbíhá a *odšustí pryč* po *zrcadelně* hladké prohlubni« (177).

Na četných místech čteme v překladě pravý opak toho, co napsal něm. spisovatel: dny a noci byly lehce snesitelné (144, m. byly obtížné), jednoho bouřlivého rána m. za bouřlivé noci (160, hrdina čte při svíčce!). Překladatel zamění na př. něm. euch s auch a přeloží je *také* (83), nebo opakuje často celé dlouhé věty a jiné zase vynechává (82, 104, 147 a j.). Vynechává vůbec velice rád. Shledal jsem při srovnání s originálem 35 vynechávek, a to nejen slov a vět, nýbrž i celých odstavců, které ovšem nejsou zbytečné, zato asi byly překladateli příliš obtížné. Spojil také kapitolu 5. se 6. v jednu a příští označil jako sedmou, takže nenajdeme u něho kap. 6. a rovněž ne kap. 35., poněvadž ji podobně spojil s kap. 34. Náhradou dal nám dvě kapitoly 24. (str. 120, 126).

Tiskové chyby ruší na různých místech smysl. Někdy je těžko rozhodnouti, jde-li jen o chybu tiskovou. Tak *kolem* m. z kolen na str. 17), změnila m. *nezměnila* (35), spím m. *nespím* (88), lidi m. *lodi* (54), nikdy m. *nikdo* (61), poutu m. *pocitu* a nejsou m. *nesou* (62), stíny znějí m. *stěny* znějí (65), na str. 70 dvakrát kratší m. *krásnější* (krašší?), na str. 85 »hrozící mrak nerozmetl se« m. »nerozmetl *mne*«, »mýti v hlavě« m. míti (47), větší m. *větví* (137), zvlykavě m. *vzlykavě* (188) a četné jiné, hlavně v interpunkci.

Zkrátka: překladatel se důkladně přičinil, aby čtenáři četbu znechutil a z originálu této básně v próse učinil pestrou směs nesrozumitelných a nesmyslných obratů slovních i větných, urážejících hrubě cit pro správnost a čistotu mateřského jazyka i pro krásu originálu.

Oskar Sgall.

NAVŠTĚVOU U NOVIN.

6. *Venkov.*

Probírajíce se obsažným číslem z 13. března, byli jsme ovanuti opravdovou vůní venkova: jeho vzdělávaných polí, jeho lesů, chalup, koní, ptactva. Zato hlasy, které jsme z něho slyšeli, působily nejednou dojmem naprosto cizím; ne, tak jako »Venkov«, náš milý český venkov bohudík nemluví.

Popatřme na slovník! »Mírová smlouva stanoví« prý »ohledně této likvidace zvláštní pravidla« (str. 1, sloupec 1), prý »ohledně likvidace banky rozhoduje jedině (správněji: jediné, jen) repa-

rační komise« (1, 3), připomínají se »klausule ohledně budoucnosti arsenálu« (2, 3). Vypustil by takové byrokratické *ohledně* místo starého dobrého, docela zřetelného *o* (s 6. pádem) venkovan z úst? — »Stupnice třetí *odpadá*« (11, 1), rozuměj: entfällt. Proč ne po česku »se zrušuje«? — »V těchto skutečnostech leží vlastní zdroje pasivnosti celkového *provozu* národohospodářského« (2, 1). Co se provází? Nejde prostě o národohospodářský život? — »Naproti *podvýrobě* figuruje *nadspotřeba*« (1, 4). Unter-, Über-! Obyčejná zmenšená výroba a zvýšená spotřeba by to dobře česky také zastala. »Úhrada mění se v podúhradu, t. j. ve schodek« (2, 1); nebvla by se ta *podúhrada* mohla bez vysvětlování vynechati? — »Krajiny stojí pod vlivem výše tlakové, v *důsledku* čehož počasí jest jasné« (6, 4); »podrážděnost v důsledku přepětí nervů« (5, 1); »dokud v důsledku nejistoty o osudu sarského území objem německého území zustává pochybným (správně: pochybný)« (3, 1); »duševního stavu, jenž trvá ve vrstvách dělnických jednak v důsledku útrap a běsnění válečného, jednak v dusledku chorobného vzrušení mysli« (1, 4); »obilí náleží k rostlinám měkce kořenícím, luštěniny k hluboce kořenícím. Z důsledku tohoto(!) může jednotka plochy více rostlin vyživiti (správně: vyživiti více rostlin)« (11, 3). »Důsledek« je slovo, bez kterého se neobejdeme v logice a v právích; ale říkati »v důsledku« nebo dokonce »z důsledku« místo prostého »pro« nebo »z« nebo »po« (jak se kdy hodí) je strojenost. — Nečeská jsou slova *obnos* (11, 1, m. částka), *neodvislost* (11, 4, m. nezávislost), *docíliti* (stejnoměrného smíšení těžko lze docíliti 11, 2, m. dosáhnouti, docílati se), *tuzemský* (odborníků jak tu-(!) i(!) cizozemských 7, 2, m. jak domácích tak zahraničních); nečeský je význam slov *dík* (dík zkresleným představám o skutečných poměrech uvalena byla na zemědělství veliká břemena daňová 10, 1) místo pro, podle a pod., *vyvolati* (aby se předešlo nedorozumění, které by mohla zpráva vyvolati 6, 4) m. způsobiti, vzbuditi, *následující* (výbor počal dohrozdání následující:... 9, 1) m. tento, *nalézati se* (bankovky na území tom se nalézající 1, 1) m. býti, obíhati atp., *spoře* (střed maloměsta, tak spoře cživený osobami i událostmi 2, 1, rozuměj: spärlich) m. skrovně (spoře správně česky = vydatně!), *více* (že má rozhodnouti jeden nebo více rozhodčích 1, 3, čti: mehrere) m. několik (více = mehr!), *přivoditi* (pokles výnosnosti přivoděn byl zkrácením doby pracovní 1, 4, rozuměj: herbeigeführt) m. způsobiti; nečeská je fráze »když už *jsem čtyři léta, že* jest hanba plakati« 3, 2, m. jsou mi čtyři léta. Papírové je *druhdy* (může se mi zdáti důležitý ten še-

říkový strom na dvoře, jak druhdy mi býval 2, 3) m. jindy (druhdy správně = občas!), *doznati* (obviněný doznal, že... 6, 4) m. přiznati (doznati = úplně vyznati!), *úkor* (aby nepracující vrstva na úkor prvé udržela své výsady 10, 2) m. újma (úkor = pokoření!), *postrádati* (Polska postrádá všechny potřebné kvality 2, 3) m. nemíti (Polsku scházejí všechny p. kv.), *podpoření* (o podpoření sociálních snah 10, 4) m. podepření, podpora, *vidno* (jak vidno z kritik 7, 4) m. viděti. K rodu starorakouských kancelářských běloušů se hlásí *dotyčný* m. ten, příslušný (z cifer dotyčných plyne 1, 4; rozebrat účetní závěrky a podrobit přehlídce důvodnost dotyčných nákladů 2, 1); míšenec krve české a germánské nebo románské vystupuje ve větě »bankovka anglická mohla vždy za zlato býti směnitelná« (1, 1), což česky znamená, že se »mohla kdykoliv směniti«, a germánsky nebo románsky, že »byla kdykoli směnitelná«.

Někde zaráží nepřirozený pořádek slov: při příklonkách, při slovese ve větě vedlejší, při přívlastku. Tak čteme: když přišla jsem totiž ze schůze 5, 3, místo (je opravdu potřeba to psát?) když jsem totiž přišla; ačkoliv nevykonává se nejmenší tlak 4, 1, m. ačkoliv se nevykonává; pozemku, který hnojiti chceme 11, 1, m. chceme hnojiti; rozkladem v něm (v dusíkatém vápně) obsaženého dusíku 10, 4, m. rozkl. dusíku v něm obsaženého; o politické situaci a otázkách existenčních zelinářů ve Velké Praze promluví N. N. 5, 3 (ó existenční zelináři!). V takovýchto věcech venkovan, když mluví, nechybí.

Odchylky od přirozeného způsobu mluvení vyskytují se i na jiných stránkách syntaktických: »(Makovický) přeložil do slovenského Kreutzerovu sonatu« (5, 2); proč ne tak, jak se opravdu říká, »do slovenštiny«? — »Jest pochopitelno a přirozeno, že...« (1, 2), »vrány a klasy jsou nerozlučny« (14, 1); nač se nutiti do archaismů, když proti obyčejnému *-é* nelze v těchto větách nic namítati? — Slyšel kdo o stěhování *se* národů, naříká si někdo, že má mnoho honění *se*? Proč tedy psáti »vystěhování se mnoha desetitisíců« (13, 1), »honěním se za vlastním stínem« (1, 4)? — Tak bychom mohli ve svých otázkách dlouho pokračovati; kancelářské výmysly, germanismy a hlavně snaha vyjadřovati se neobvykle zatlačují řeč, kterou mluvíme: o likvidaci rozhoduje reparační komise, tato na námitky rakouské ničeho nedala (1, 3; správně: ta... nic nedala); zda by (bývalí zajatci) něco věděli o mém bratru, týž byl... (7, 2; bratru, byl...); schválně do příjmu postavil jsem průměry sklizně ty nejvyšší (10, 1; schválně jsem do příjmu postavil nejvyšší průměry sklizně); pokud tím

zdar výroby sametné není ohrožován (11, 4; samé); v té samé ceně (10, 4; v téže); jednotlivec s jeho hřebcem (11, 1; svým), nevyvinutý koník s jeho vadami (11, 2; svými); Ignác chtěl předejíti různicím (6, 4; různice); že ji (Finettu) člověk obdivuje (5, 2; že se jí obdivuje); národ mluvící jednu a tutéž řeč slovanskou (4, 3; jednou a touž řečí; lze mluviti lecco, ale řečí!); členové požívali stejná práva (6, 1; stejných práv); náhon můžete dál používat (8, 3; náhonu; požíváme maso, užíváme lék, ale požíváme výsad, užíváme nástrojů atd.); další zlevnění lze docíliti (14, 1; dalšího); (advokát) obývá byt v prvém poschodí (2, 1; obývá v bytě, nebo prostě obývá); nesmí se na strojích ničeho zlomiti (10, 1; nic); tou dobou se krise přiostřuje následkem klesání cen zemědělských výrobků a následkem nezmenšování drahoty výrobků průmyslových (10, 1; podle vzoru tasemnice; spr.: protože ceny z. v. neklesají a drahota v. p. se nezmenšuje); výzva byla málo platnou (6, 4; vzor »louka je zelenou«; platná); pojmenování, na které musíme si zvyknouti (4, 3; kterému musíme zvyknouti); oproti druhým (6, 1; proti); vyžaduje delšího cviku, než se s nimi (velkými dřevěnými lžícemi) naučí host jísti (4, 2; jimi; či je to personifikace, která ve lžících vidí soustolovníky?); dozajisté (5, 1; -a; *do* se pojívalo až do nedávna, arci kromě krásného vynálezu *doň*, s genitivem); atd. — Úpadek citu pro slovesné vidy, tuto význačnou a krásnou stránku slovanského slovesa, prozrazují věty: nutno dbáti, aby osoba při rozmetání dusíkatého vápna zaměstnaná neměla čerstvých ran (11, 1; rozmetávání); tohoto práva se krajané vždy rádi zmocnili (13, 1; zmocňovali). — A přímo ku podivu je, že dovede působiti potíže už i ta ubohá záporka: (vrabci) se vždy nemohli dosti nahašteřit (2, 3; nikdy); (osoba) neměla na rukou, jakož i jinde, boláků (11, 1; ani jinde); kdož ví, nebýti velkonočních svátků, zda by přestávky mezi »podzimním« a »jarním« zasedáním nebylo vůbec (5, 1; zda by přestávka byla vůbec).

Při takovéto skladbě nedovedou ovšem překvapiti ani velmi hrubé prohřešky proti hláskosloví a tvarosloví: ku zřízení (6, 1), ku zjevu (2, 2), ku hnojení (10, 4), ku latím (14, 1), ku nabíjenici (14, 1), vybražuje (2, 3), slovenčiny (4, 1), Llovda Georgea (7, 1; čti Džordža), mé mysle (2, 4), jejíž vodamu (5, 2), jal se jej vyptávat (4, 1), začla (1, 4), pnul se (2, 2), přistál na ostrově (5, 1), byli vyjmuti (6, 2), sil jsem (11, 3; sel), promíseni (10, 4; 11, 1), obilí utrousené (14, 1), související (4, 4), na břehu (opravdu? Amerika má arci mnoho divů!) Chicaga prohání se ryby (13, 3), sekáči mnohé lusků pozuráží

(11, 4), od těch, kdož se shání (2, 1). Záhadnou věc vidí básník v lese, prý »jen malý zvonek tu prozře, jak nebem beránci pílí« (13, 1; myslí se, že zírá; ale prozře = prožere!). A stejně záhadného díla je schopen jiný básník, který oslovuje svůj rodný dům a chlubí se »perem tě ožít (rozuměj: oživit) jest v mé moci« (2, 3); ten perem ožatý dům bychom rádi viděli!

Ne, tak špatně náš venkov nemluví, a »Venkov« nám musí odpustit srdečné přání, aby nám noviny jeho řeč nekazily.

S.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Časopise pro moderní filologii a literatury VII, 3 a 4 pokračuje J. Janko ve svých zajímavých výkladech etymologických, z nichž jsme uveřejnili v N. Ř. výtahy již v sešitech předešlých. V posledních dvou sešitech vykládá J. původ slova fáf nebo fach (v nejstarším dokladě pach) znamenajícího parukávy, t. j. pruhy (cípy) z látek i kožešin vlající a zhusta až k zemi sahající, které si muži i ženy od poč. 14. stol. připínali k vlastním úzkým rukávům. Německy sluly tyto parukávy »lappen«, ale slovo v Čechách užívané hlásí se tvarem k něm. »vach«, značícímu záhyb, t. j. dílec látky, jak ji soukeník prodával složenou. Se slovem »fáf« souvisí snad i slovo fafák (slov.), veliký nos, není-li jeho základem něm. »Pfeife«, fajfka. Jiného původu se zdá vlastní jméno Fáfa, zdrob. Fafek, Fáfek, v němž spisovatel vidí odlesk něm. »Pfeifer« (jevícího se v přesnější formě i ve jménech »Fajfar, Fejfar«) pozměněného jako v slovech »rázovat« z »reisen«, »štráchy« ze »Streiche«, »štráf« ze »Streif« a p. S ním souvisí asi i moravské slovo fafarňa, tlustá tvář, huba (pův. nafouknutá při pískání), valašská nadávka fafara (dlouhá, suchá ženská), opírající se o něm. zdrobnělé »Pfeiferle«, píšťalka (srov. nohavice jako píšťaly), a slov. fafurka (vařečka). Z franc. »fanfare« (fanfára) vzniklo metonymicky slov. fafarka (poštovní trubka) s druhotvarem »fejfarka« významu téhož, slov. fafa, hubatá, povykující žena, a východočeské fafra (mluvka) se slovesem »fafrati« (tlachati). Hojného rozšíření v řeči lidové nabylo slovo »fanfár« a jeho odvozeniny a obměny, opírající se o franc. slovo »fanfaron«, chvástal, švihák, třeštidlo; sem náleží valašské slovo fafarovať sa, převlékati se, přetvařovati se, benecké slovo fafaj (větroplach, nestálý člověk) s koncovkou podle »rataj, lokaj« a p., a hornické slovo fafrnka (kolečko důlního vozíku, které se rychle otáčí, jako zfanfrnělé), sdružené zároveň se slovesy »frčeti, frnčeti«. Vlastní jméno Fafout, Fafaut (s druhotvarem Fafejta, vzniklým častou změnou cizího au v ej) opírá se o franc. slovo »fanfan« (miláček, robátko, galantní voják), změněné v češtině týmž způsobem jako »allons — alou« (a rozšířené

o koncové t). Z ital. »fanfaluca«, v nářečích »fanfuluca« (pýřina) vzniklo čes. slovo f a f u l e k (chomáč, vločka) se souznačným slov. slovem f a n f u l o k a severomoravské f a f r c u l e k (věc ničemná, bezcenná) s vložkou rc, k níž podnět asi zavdala slova »frc, rozfrcati« (zmařiti) a p. Četná je také rodina slov českých hlásících se původem k něm. slovu »wâfenrok«; z něho vzniklo staročeské f a f r n o c h, označující dlouhý rytířský kabátec navlékaný přes brnění, pokrývku splývající s helmy, chochol na přilbici nebo na čelech koní a všeliké ozdoby a třapce na šatech zavěšené. Slovo »fafrnoch« přešlo i do lidové řeči a v ní se vlivem jiných slov tvarově a často i významově pozměňovalo: podle slov opírajících se o franc. »fanfaron« vzniklo f a n f r n o c h (chodské, s významem bukál, jindy třeštidlo), c a m f r n o c h n. c a f r n o c h (visící cár), zvolnuté slovem »cafour«, slov. f a n f o r c e (třásně, třapce) podle »praporce« a zkrácené f r n o c h (kořínek vlasů). Sem patří dále i slov f a f r n e k (kousek, malý člověk) se záměnou koncového -noch obvyklejším -nek, moravské f a f r ň k o v a ť s e (piplati, šoulati se s něčím, t. j. po kouscích pracovati) a české slovo f a f r n o š k a (vyfintěná žena). Moravské slovo f a g á t (druh velkých fazolí) vzniklo asi změtením slov »fazole« a »špagát« nebo »agát«, čes. f a g o t (hudební nástroj) z ital. »fagotto« (pův. otýpka roští, pak nástroj, jenž se dá složiti do svazku): moravské f a g o l a (hůl, metla) je asi téhož původu co »fagule« a bylo ho užito snad podle úsloví »někomu posvítiti«.

*

»N á r o d n í d e m o k r a c i e« ze dne 7. března 1921 odpověděla na naši poznámku v minulém sešitě N. R. (str. 84) tímto »pabérkem«:

»P a b é r k y. 29. prosince vytkli jsme Pražské místní korespondenci nedbalost. Lokálář »Naší Reči« V. 3. cituje ono místo a z nahodilé tiskové chyby (místo správného přikráceného »Pravidla hledící...« stálo »Pravidla hleděti«) vyvozuje závěr velmi nezpůsobný a tonem neurvalým (;) odborný list rázu »Naší Reči« nemá stavěti své útoky na nějakém »patrném«. Obzvláště, když se ho »osobně« věc ani netýká.« — Zdá se, že lokálář Nár. demokracie našemu »lokálář« nerozuměl nebo nechtěl rozuměti. Čtenáři N. R. se pamatují, že jsme z »nahodilé tiskové chyby« »Pravidla hleděti« m. »Pravidla hledící« nevyvozovali pranic (ač úřední Pravidla pravopisná ani tohoto »opraveného« titulu už o s m let nemají). Vytýkali jsme docela jinou věc. Lokálář Nár. demokracie káral Pražskou místní korespondenci pro jakousi syntaktickou chybu a odkazoval pražského korespondenta, nechce-li býti »ve svém jazyce slep jako macaráta«, na »Gebauerova a soudr. Pravidla hleděti.« Pochválili jsme jeho dobrou snahu, ale poznamenali jsme, že by pražský korespondent v Pravidlech týkajících se českého pravopisu a tvarosloví (proto

jsme citovali úplný titul Pravidel) poučení o této syntaktické věci marně hledal, a vyvodili jsme z toho závěr, že jich ani lokálkář Nár. demokracie »patrně« nezná, protože neví, co v nich hledati lze a co nikoli. Byl-li tento závěr takový, jak píše Nár. demokracie, posoudí nejlépe naši čtenáři; to však je jisto: že byl »patrný« a správný a že jej lokálkář Nár. demokracie 7. III. zkroutil. Není nám nic ani po Pražské místní korespondenci ani po lokálkáři Nár. demokracie, ale radíme mu, až bude příště zase někoho odkazovati na Pravidla, aby se na ně a do nich napřed podíval sám. A na zrcadlo ať se nezlobí!

HOVORNA.

»BEZNABOH, BEZNABOŽSKÝ« se objevilo ve feuilletoně Nár. listů 22. srpna (jednou tam bylo i neznabožský; snad se zapomenul spisovatel, snad ho opravil bezděky sazeč, patrně muž po česku cítící). Odjakživa se u nás říkalo neznaboh; ale teď máme spoustu slov jako bezvýsledný, bezvýminečný, bezpodstatný atd. tak v lásce, že asi brzy budeme čísti i beznasytný, bezestydatý a pod. Beznaboh je slovo tím přísernější, že -zna- je přece část slovesného původu (neznaboh nezná Boha); na konec budeme říkati snad i »bezplač« místo neplač? Snad slovo beznaboh žije v Podkrkonoší (užívá ho Rais, na př. ve Spisech 12, 156); slova krajového, nesprávně utvořeného, může se užíti ke krajovému zbarvení mluvy, ale nemělo by se uváděti místo slova správného do písemnictví vůbec.

ČEHONA (V. J.). Příjmení Čehona (ve feuilletonech Nár. listů od ledna 1921) není výmysl Dykův; nezdární žáčkové zpívali v jedné strofě rakouské hymny »Čehona byl občan pilný« místo »čeho nabyl« a »Čehona« se stalo tak jaksi jménem rakouského »vlastence«.

ČETINA (J. Č.). Čečinka, jak prý říkají slovenští posluchači vys. školy zemědělské v Brně spolkovému odznaku v tvaru jedlové větvičky, je znění buď zkomolené nebo nesprávně slyšené m. četinka. Četina je na Slovensku i ve vých. Moravě pojmenování jehličnaté větve, jehličí, chvoje; je to slovo asi příbuzné s družinou slov štětina, štětka atd. Zvláště v srbštině a bulharštině jsou slova četka, četina a pod., v nichž splývají významy štětin a jehličí; střídání sk — k, anebo v slovanštině šč, št — č na začátku slova je zjev v jazykozpytě známý.

HOSTIVICE (J. K.). Jméno Hostivice bylo původně skutečně asi čísla jednotného a rodu ženského. Svědectvím toho jsou staré do-

klady listinné, které píší: Hospřid z Hostivice (Arch. Č. 6, 407 z r. 1422); dvuor v Hostivici (t. 25, 227 z r. 1422), dvoru jeho v Hostivici, ješto slove Čeňkovský (t. 1, 543 z r. 1454), proti Oldřichovi Odúcovi z Hostivice (Desky 2, 322 z r. 1463), Zibřida z Jistebnice a na Hostivici (Arch. Č. 13, 9 z r. 1503); položen rok na den sv. Barbory v Hostivici (Hájek 214a) a j. Podle výkladu Sedláčkova (Hist. slov. míst. 252) jest Hostivice zpodstatnělý ženský tvar přivlastňovacího příd. jména utvořeného z osobního jména Hostivít týmž způsobem jako v přečetných místních jménech jiných tvaru muž. (Bezděz z Bezděd, Bolelúc z Bolelút a p.) a znamená Hostivítova ves. Výklad Sedláčkův jest zcela pravděpodobný a vlastně jediné možný, ač je to ne právě častý případ zpodstatnění takového přídavného jména přivlastňovacího v rodě ženském; zpodstatňují se zpravidla tvary mužské (Boleslav, Příbram, Litomyšl, Budeč, t. j. hrad — dnes ovšem převahou rodu žen.), kdežto ženské tvary přivlastňovacích příd. jmen žijí a udržují se jen jako adjektiva, t. j. v průvodu příslušných podstatných jmen, jako jsou Kněževes (= kněžova ves), Uhřiněves (= Uhřinova ves), Nelahozeves (= Nelahodova ves) a p.; i dnešní jméno Dobrovice (jedn., žen.) znělo původně Dobrovičě ves (= Dobrovítova ves). Tvarem se však podobá jméno Hostivice jako vejce vejci přečetné rodině místních jmen odvozených ode jmen osobních příponou -ice (pův. -ici), t. zv. jmen rodových nebo čeledních, jako jsou Hostomice, Hostovice, Hostětice, Hostice, Hostkovice a p., a bylo by opravdu s podivem, kdyby toto ojedinělé jméno tvaru ženského a čísla jednotného bylo odolalo jejich vlivu, nejsouc s druhé strany ničím chráněno, jako byla jiná místní jména původu apelativního, chráněná příslušnými apelativy, jako Skalice, Sušice a p., anebo místní jména spojená s názvy řek a potoku, jako Olešnice, Bystřice, Rokytnice a p. Proto se jméno Hostivice již velmi záhy konformuje se jmény tvaru Hostomice, a zároveň s tvary původními a vedle nich vyskytují se tvary množné. Nehledíme-li k tvarům v kontekstu latinském, na př. curiae nostrae in Chralup spectantes ad ecclesiam s. Jacobi in Hostiwitz (Regesta 2, 1183 z r. 1277) čteme v zápisech českých: Hospřid z Hostivic (Arch. Č. 25, 420 z r. 1426), na dvuor v Hostivicích (t. 2, 457 a 461 z r. 1454), Aleš řečený Odúc a Anna manželé z Hostivic (t. 2, 477 z r. 1454), na vsech Klíčanech, Hostivicích a Tišicích (t., 6, 578 z r. 1498) a j. Je-li tedy usus novočeský skloňovati Hostivice, do Hostivic (jak svědčí Kotyškův Míst. slovník), má kořeny velmi staré a lze jej velmi snadno pochopiti. Stavěti se proti němu a obnovovati tvar dnes snad už zaniklý, nemělo by smyslu ani praktického výsledku právě tak, jako by bylo mamé obnovovati dnes na př. původní tvar Teplice, do Teplice, když se všeobecně už ujalo skloňování do Teplic, v Teplicích atd.

HRŮZNÝ (A. N.) vedle »hrozný« jest ovšem slovo zbytečné, jak bylo poznamenáno v N. R. II, 60, neboť se v něm necítí dosud žádný jiný odstín významový než v slově hrozný, leda snad ten, že se vlastní význam původního slova hrozný v dnešním jazyce poněkud otřel (hrozně plakal, hrozně se smál) a že se ve významu novotvaru hrůzný význam původní (= hrůzu budící) opětným, užším spětím tvarovým se slovem »hrůza« zase obnovuje a obrozuje. Ale buď jak buď, i když se slovo hrůzný jeví zbytečností v dnešním jazyce a novotou, které jest lépe se vystříci, nezbavuje to mluvnici jazyk popisující povinnosti, aby tvary hrozný — hrůzný uváděla mezi dublety (dvojtvary) téhož způsobu jako kostka — kůstka a pod., neboť oba dva tvary v jazyce skutečně jsou — prozatím ovšem jen na papíře. Proto také Gebauer v Hist. mluv. I, 610 dvojtvary hrozný — hrůzný uvádí, třeba druhý z nich je zbytečný. Tak bylo se všemi dvojtvary při jejich narození; ten, kdo začal říkati první hledati místo hlédati (pův. hládati), přivedl také na svět tvar zbytečný a chybný. Ale poněvadž se ujal a zakořenil, použil ho jazyk, který nemiluje zbytečností, pro význam zvláštní a slova původního, »hlédati«, rovněž, ač obě slova značila s počátku jedno a totéž. Jiné dvojtvary měly jiné osudy: byla doba, kdy se říkalo »všudy« způsobem starším a »všidy« způsobem novějším, asi jako dnes čítáme vedle sebe již a už. Jeden z obou dvojtvarů byl zbytečný a zanikl úplně. Tak bude i se zbytečným dnes slovem hrůzný. Buďto uposlechne praxe jazyková výkladů theoretiků, že slovo hrůzný je zbytečné, bude se ho varovati, až slovo to upadne ponenáhlu v zapomenutí, anebo bude žíti slovo to dále a jeho význam se bude odchylovati od základu společného se slovem hrozný, až budou z toho slova dvě.

KEPRTA (V. J.). Podle domácích jmen na -a (Váša, Mácha, Máša, Vašata atd.) dostávají u nás často i jména německá touž koncovku (Fišera, Šustera, i domácí tvary křtících jmen jako Berta = Albert, Rýša = Richard). Na Rychnovsku, kde je pro blízkost jazykové hranice v českých rodinách mnoho německých příjmení, v lidové mluvě a časem i ve znění matrikovém je něm. příjmení na -a množství (Lenfelda = Lenfeld, snad z Lehnfe'd, Éla = Öl, Öhl atd.). Tak asi vznikl tvar Keprta z Keprt, něm. Gebbert, Göbbert a pod. (= asi Gebhart).

KRÉDLECH, KRÉDLICH (J. Č.). Slovo kredlech, jinak u Trnávky na Malé Hané jmenují povidla, zná Bartošův Dial. slovník ze Šumberka jako krédlich. Je to asi slovo původu německého, ač nám nejasného. Že říkají sousední Němci povidlům po česku Powideln, nevadí; jejich vlastní slovo se mohlo udržeti ze starých dob v ústech českých. Snad nám vyloží ono slovo někdo z čtenářů?

MEZITÍM, ZATÍM (M. F.). Že mezitím (sloven. medzitým) není chyba, vykládali jsme již I, 197. Také, že není jedno, řekneme-li mezitím či zatím: mezitím (franc. cependant, něm. unterdessen, inzwischen) znamená prosté, že se něco dělo mezi počátkem a koncem jiného děje, zatím (franc. en attendant, něm. ein tweilen), že této časové mezery vědomě bylo nebo bude užito k něčemu jinému (mezitím přišel ještě jiný; zatím si dojdu pro klobouk, zatím jsem si přinesl klobouk). Zatím také naznačuje, že se něco děje, stalo nebo stane před očekávaným nebo žádoucím koncem časového prodlení; dlužník zatím zaplatil část dluhu (prodlení mine, až zaplatí ostatek), zatím bylo vydáno pouhé nařízení (zákon teprv bude projednáván); a toto »zatím« může býti proto také slovem vyjadřujícím zklamání (věc, jíž by se čekání mělo skončiti, se nestala): sliboval mi hory doly, a zatím mi nedal nic, zatím mi ještě způsobil škodu. Jinde se zase slovem tím naznačuje, že na očekávaný nebo žádoucí konec času, o nějž jde, ani nedojde pro překážku, která »zatím« nastane: nákomu má býti vyměřen plat, ale prodlévá se s tím, a chudák snad zatím umře hlady. Jemný rozdíl mezi oběma oněmi slovy by se měl upevňovati, ne ubíjeti tím, že se jedno z nich zapovídá (a že se mezitím zapovídá neprávem, mohli bychom dokazovati množstvím nových dokladů, jež se nám »mezitím« namanuly; i jiná, v brusech káraná rčení podobná jsme čtli v starých dobrých spisech, na př. jak někdo »mezi jiné řečí« řekl to a to). Výrazem mezi týdnem naznačujeme dobu mezi pondělkem a nedělí, výrazem mezi časem dobu před správným ukončením úředního času (někdo se vystěhoval, vystoupil ze služby »mezi časem«): jak nahraditi takové výrazy, je-li mezi v časových určeních nesprávné?

NALEŽETI, (J. P.). Tvary původní a náležité jsou u slovesa náležeti tytéž jako u prostého slovesa ležeti, t. j. podle vz. trpěti. Ale již od 16. stol. se vyskytují u složenin jako náležeti, záležeti, příležeti tvary analogické podle vzoru umeti (náležejí, náležej, náležející) vedle tvarů původních. Že se tato slovesa složená odchýlila ve svém časování od slovesa základního, má důvod asi v tom, že se jejich spojitost se slovesem ležeti necítila už jasně; jiné složeniny téhož slovesa, v nichž se sloveso ležeti významově jeví zřetelně, jako uležeti se, vyležeti se, zaležeti se, poležeti si, rozležeti se, naležeti se a p., zůstaly věrny i tvarům slovesa prostého. Že se tvary slovesa složeného, v němž se sloveso základní nejeví dost zřetelně, berou někdy svou vlastní cestou, není v jazyce úkazem tak vzácným; vidíme to na př. na složeninách pomněti (sté. pojměti), přiměti (sté. přijmeti), které si vyvinuly presentní tvary odchylné od slovesa prostého míti (sté. jmieti), anebo na složeninách zdáti, udáti se,

které se časují a časovaly jinak než prosté díti. — O předložkách dle, podle byl podán výklad v N. Ř. II, 93. — Jednorázová podpora (einmalige Unterstützung) je výtvor úřední češtiny, která se zpravidla vynaznažovala najíti za slovo německé odpovídající slovo české, ač je na bíle dni, že tlumočiti cizojazyčný text co slovo to slovo nebývá vždycky možné a že snaha ta zavádí jednak k nesprávnostem, jednak k umělému tvoření nových slov, tedy k násilnostem na jazyku. Nejsme nijak nadšeni slovem jednorázový, už proto, že se zakládá na výraze sice slovenském, ale nečeském jeden raz = einmal; utěšujeme se však nadějí, že tyto jednorázové přídavky, které se dnes ostatně vyplácejí na dvanáct rázů, časem zmizejí a s nimi i toto »válečné« slovo. — Věty »u přímý přítel Ruska, dr. Girsa hájil...« a jim podobné zněly by sice dobře německy nebo francouzsky, ale v češtině se tento způsob určování ve formě jednočlenné věty nominální nevyvinul přirozeným vývojem, nýbrž byl do ní přesazen uměle neumělými překladateli z cizích jazyků. Čeština dává přednost těsnějšímu spojení větnému, než je tento uvolněný způsob cizojazyčný, buď ve formě větného členu (jako přítel, jsa přítelem) anebo ve formě věty určovací, příčinné a p., jakož vůbec naše vazivo větné je pevnější než v jazycích jiných, na př. ve franštině, jejímuž vlivu podléhá namnoze i dnešní moderní sloh německý. — Není pochybnosti, že ve výraze »co do příjmů« by měl býti logicky asi týž přízvuk jako ve výraze »co na mně jest«, ale dnešní prakse vidí ve výraze »co do« pouhou předložku a celek a akcentuje jej, nemýlí-li nás sluch, jako slovo dvouslabičné s přízvukem na slabice první. Při tom však rozdílně od vazeb předložkových následující slovo podržuje svůj hlavní přízvuk slovní. Výraz »co do« není v češtině starý a patrně ani původní; zpravidla se lze obejíti i bez něho a vystačiti s výrazy obvyklejšími a spolehlivě domácími. — Interpunkce se řídí v podstatě zásadami logického členění vět, které jsou ve shodě i s přirozenými pausami v řeči mluvené. Čárkovati úplně a věrně podle přestávek v řeči nebylo by dobře možné, protože přestávky bývají subjektivně rozmanité; v klidné, obšírné řeči bývá přestávek víc, než žádá logické členění věty, v řeči prudké naopak se pohlcují pausy logicky odůvodněné, zvláště při logických celcích málo obsáhlých (na př. vsaď se že nevíš kam jdu). Z toho tedy plyne, že kladouce čárky podle zásad logického členění, klademe je zároveň tam, kde v řeči mluvené přestávka jest anebo kde by býti mohla, a proto by se asi stěží našel případ, že bychom dělali čárku někde, kde by se ani v klidné, volné výslovnosti přestávka neobjevila. Ve větě, kterou uvádíte, »to se stává, jen když prší«, objeví se pausa v klidné řeči za slovem stává (v rychlé výslovnosti tu ovšem přestávka může zmizeti), a podle logického členění větného padne čárka na totéž místo, neboť výraz »jen« patří logicky k výrazu »když prší« právě tak, jako když řekneme »to se

stává — jen za deště, byli jsme — jen tři«; výraz »jen« určuje výrazy »tři, za deště, když prší« a tvoří s nimi jednu členskou jednotku. Správná logická interpunkce není tu tedy ve sporu s pausováním v řeči mluvené, nýbrž ve shodě. Právě tak bychom musili správně logicky (a ve shodě s výslovností) interpungovati: To se stává, i když prší, to se nestává, ani když prší, to se nestává, než (leč) když prší, to vypadá, jako když prší atd. Čárkovati »to se stává jen, když prší« bylo by tedy nesprávné nejen foneticky, ale i logicky.

NÁZADNÍK (A. N.). Rozhodovati o tom, je-li správnější psáti názadník či nazádník, mělo by cenu čistě jen theoretickou, protože jde o slovo nové, umělé a zbytečné, když máme starý a vžitý ranec (v. N. Ř. IV, 64) anebo nově zavedený batoh. Že by se ovšem spíše mělo říkati názadník než nazádník, ukazuje obdoba se slovy podobně tvořenými, v nichž předpona (předložka) je dlouhá.

OČI (A. N.). Oči je tvar dvojný, oka tvar množný. S úpadkem dvojného čísla stírá se tento rozdíl a tvaru oči se užívá také za číslo množné; na př. hospodář má na sto očí, jimiž všaké kúty zočí (rkp. hr. Baworowského 60a); tak bývá i u jiných tvarů dvojných, ruce, uši a pod. V nové češtině se vyvinul rozdíl mezi obojími tvary, oči, očí atd. a oka, ok atd., ten, že oči znamenají údy tělesné (dva i více), oka pak předměty jiné; rozdílu toho však, jak vykládá a příklady dokládá Gebauer, Hist. ml. III, 1, 360, v starším jazyce nebylo a ani v novějším jazyce není proveden úplně a důsledně: zajíce sice chytají pytláci do ok, ale na punčoše počítávaly naše matky oči, několik očí, po několika očích atd. Je tedy celkem stav nynější ten, že o ústrojí zrakovém užíváme tvarů oči, očí atd., ať jde o dvě oči či o několik, o předmětech jiných pak dílem tvarů oka, ok atd., dílem oči, očí podle toho, jak se u kterého slova ten neb onen způsob ustálil.

ODMĚK (J. Č.). Toto slovo místo obvyklejšího o b l e v a zná z Moravy Bartoš, Jungmann ze Sychry; není to tedy slovo nesprávné. Z Podkrkonoší je znám i tvar o d m ě k č, o d m ě č ž. r. K tomu jsou i slovesa odměknouti, odměkati (toto již u Kat. z Žerotína v 1. pol. 17. stol.) o sněhu, v bezpodmětých větách o oblevě vůbec. — O d ř e k n o u t i ve významě »odpovědětí« se zdá slovo slovenské (Jungmann je má z Palkoviče a Hollého). Není utvořeno nesprávně, ale v češtině je v tomto smyslu neobvyklé a nezřetelné. — S n ě d ý je obměna původního s m ě d ý, ale dosti stará (již u Veleslavína) a dnes vůbec obvyklá, takže sotva by bylo lze se vraceti k tvaru původnímu. — S m ě r n i c e je slovo dnes módní, při němž si nikdo nic určitého nemyslí. »Směrnice naší politiky jdou nahoru« je novinářský žvást, který

chce býti duchaplný. — Poslancovati není slovo obvyklé, obyčejně je i zbytečné (na př. »pan X. poslancuje v N. S.«, kde by stačilo »je poslancem, je v N. S.«), ale není nesprávné, zvláště kde se hledí (třebas i posměšně) více k poslaneckým výkonům než k pouhému faktu, že je pan X. v seznamu poslanců.

OHLEDNĚ (M. F.). Že je ohledně zbytečný germanismus, řekli jsme podle rejstříků ku prvním třem ročníkům již devětkrát; dnes tedy máme malé jubileum. Pevnou oporou tohoto slůvka je náš republikánský úřední sloh; hemží se jím. »Ohledně« je mu nejen něm. rücksichtlich, t. j. naše o, strany nebo stran a j. (o tom, v té věci bude vydáno zvláštní nařízení; strany oné události bude nařízeno přísné vyšetřování), nýbrž i něm. mit Rücksicht auf, kde nám stačí pouhé pro (v zimě byly zavírány školy a ústavy »ohledně nedostatku uhlí«).

Pěkné a staré slovo strany z našeho jazyka již skoro vymizelo, asi proto, že němčina nemá nic takového. A přece žije v naší lidové mluvě, ovšem obyčejně v jednoslabičném tvaru stran, zkráceném asi podle jiných jednoslabičných předložek (stran toho se ještě domluvíme). Místy se říká i stranu, na Moravě i straniva, stranivá, straniv (podle protiva, protivá, protiv vedle proti), stranova, stranová, stranov; těmto tvarům nepůvodním se spisovný jazyk vyhýbá. Že strany je vlastně z původního s strany (= se strany), naši čtenáři asi vědí; ale tento původ se zapomněl, když se příslovečný výraz s strany stal pouhou předložkou, již v staré době se často psávalo strany a bylo by zbytečné nutiti se do plného tvaru s strany. Něco jiného je s sebou; zde má předložka i zájmeno svůj plný význam, s sebou jsou ještě dvě slova, ovšem mimo nesprávné věty, kde »s sebou« není nic jiného než bídná napodobenina německého mit (správné je »vezmi mne s sebou«, protože mne má druhá osoba vzíti »s sebou«; ale mluvnický nesmysl je »já půjdu s sebou«, protože přece nemohu jíti sám »s sebou«).

OPROTI (N. Ř. IV, 275). Na náš dotaz nám píše p. Petr Makovický z Ružomberka: »Slovo oproti je skutočne žijúce slovo v slovenskej ľudovej reči, aspon v Liptove, Orave a v Turci. Tak oproti ako naproti užíva sa v smysle nemeckého »jemandem entgegengehen« (ísť oproti = naproti dakomu) a »gegenüber, vis à vis«, na pr. »bývať naproti = oproti pošte«. Toto potvrďujú aj Vaše citáty z Vajanského a Kukučína. Inak užíva Slovák proti i nepovie tedy »oproti smrti niet lieku«, ale »proti smrti niet lieku«, »proti tomu nemám poznámky, proti Bohu nic nemohu«.« — Zdá se, že ve významě, v kterém naši spisovatelé především říkají »oproti«, totiž při srovnávání (letos se

urodilo pšenice málo oproti loňsku), právě Slováci tak neříkají. Další zprávy rádi přijmeme.

PĚTKRÁT STO TISÍC (M. F.). Tento způsob počítati statisíce je starý a jistě ne nesprávný; stejně správné jest ovšem p ě t s e t t i s í c. Veleslavín výslovně učí »dvě stě tisíc neb dvakrát sto tisíc« a sám píše »tisíc tisícův a dvě stě tisíc, aneb kratčeji dvanáctekrát sto tisíc«. A v Kral. bibli čteme: »Bylo pak lidu izraelského osmkrát sto tisíc,... mužů také judských pětkrát sto tisíc« (2. Sam. = 2. Král. 24, 9), a Výklad přidává »všech učiní třináctekrát sto tisíc«. V lidové mluvě je tento způsob obvyklejší.

PŘEDSTAVENÝ (V. J.). Ve smyslu úředním (představený úřadu, obce atd.) není toto slovo germanismus, nýbrž vznikło jako něm. der Vorgesetzte podle lat. praefectus asi v 16. stol. Tenkrát se říkalo podle lat. praeficere i »představiti« někoho domu, úřadu a pod. (postaviti v čelo); tak představil Putifar Jozefa domu svému (1. Mojž. 39, 4, Kral.). Kdyby evropské jazyky měly vymycovati všecka slova, jež v nich vznikla vlivem evropské osvěty a tedy po stránce jazykové vlivem latinským, musily by se ze základu předělávati všecky jejich slovníky. Proto máme strach z takových slov za zbytečný.

PŘECHODNÍK (R. P.). Poučení o tom, jak se věty zkracují přechodníkem, a to poučení obšírnější, než bychom mohli podati zde, naleznete v Gebauerově-Ertlově Mluvnici české, v díle II. str. 223 a d.

STOLIK, STAKOVÝ (F. Š.). Jména vyjadřující míru něčeho klademe my v Čechách obyčejně sama, na Moravě a na Slovensku bývají ve 4. p. s předložkou s. Na př. místo »je tam ještě náprstek vína, vypij vína pohárek« se říká i »s náprstek vína, vína s pohárek« (Bartoš, Dial. slovn. 370). I v Čechách se tak někdy říkává, a říkávalo se v starší době častěji; Jungmann má z obecné mluvy své doby rčení »s pěť dlouhý«, je přísloví »chlouby s pytel a lži s dva« a pod. (na př. Jungmann 4, 4, Zikmund, Skladba 276, Gebauer-Ertl § 787, 1). Mluvili jsme o tom v N. Ř. II, 241 (= 221) a řekli jsme, že obé je správné; »pohár vína« míru přímo udává, rčením »s pohár vína« se praví asi »tolik vína, co stačí na pohár«. A protože i slovo t o l i k (v staré době i plněji t o l i k o) je určení míry, říkávalo se i s t o l i k (s t o l i k o); máme hojně dokladů nejen z Moravy, ale i z Čech (na př. z Chelčického Postily 196b »tázal jest [Kristus] i prvé učedlníkuov o takovýchž věcech, co oni k tomu dějí, a budú-li mieti viery s tolik«). I t o l i k o (stč. i zde bylo vedle tohoto tvaru také kratší t o l i k), kde znamená »jen«, bylo, jako lat. tantum, původně výrazem míry; proto i zde nalézáme také tvar s t o l i k o (s t o l i k), zvláště v památkách moravských (na př. v evangeliáři Olomouckém v překladě Zach. 8,

19 »spravedlnost s toliko a pokoj milujte«). Tak se stalo, že byly vedle sebe tvary toliko (tolik) a s toliko, stoliko (stolik); a tato dvojakost v počátku slova napodobením přešla i na slovo takový, a počalo se říkati i stakový, zvláště při nadávkách. Zikmund má z r. 1569, 1570 na př. doklady jako »lžeš jako staková bezecná lotryně; stakový potvorníče, jaké ty zde v domě povyky činíš; staková stakoucí (srv. div divoucí a pod.) nešlechetnice!«. Srv. i Kott 3, 244; 622; 7, 767; 1385. A sem ovšem patří i Holečkovo »že jsem staková stakoucí drchna darebná« (Naši 3, 38), což ovšem snad utvořeno podle Kottových dokladů. — Byli bychom vděčni čtenářům, kdyby nám řekli, žijí-li tyto a jim podobné tvary ještě někde v lidové mluvě.

ZVÍCI (Dr. B.). Bývalo podst. jm. ž. r. viecě »velikost« (dnes by znělo více), z něhož spojením se zaniklou předložkou vz (se 4. p.) vzniklo příslovce vzviecu, přehláskou vzvieci »na velikost« (jako je vz-hůru = nahoru). Toho se užívalo (ob. v tvaru zvieci, zvíci) v údajích o míře velikosti; výraz udávající míru byl v 2. nebo 4. p. (chrám čtyřidceti loket zvieci), řídčeji jinak (kámen jako člověčie hlava zvieci). Když se zapomněl mluvnický základ tohoto slova, říkalo se i psávalo zvící. Pravidla radí psáti zvíci; dnes se tohoto slova ovšem málo užívá. — Nazvíce vzniklo v nové době nedorozuměním (I, 307) a objevuje se dnes leda jako vzácná zkamenělina.

Podobné výrazy jako zvíci bývaly vzdáli, později také vzdálí, také vzdál (zdál a pod.), vzdéli (zdéli, zdélí a j.), zšíři (zšíří, ztíži (ztíží), vzvýši (zvýši, zvýší a j.) a j. Někdy se objevují i mimo údaje míry, zejména vzdáli s významem »na dálku, do dálky« (na př. což jich (králů) bylo bliz i vzdáli). Odtud si vysvětlíme, že si novější jazyk utvořil také jako nové podst. jm. vzdálí (= vzdálenost); říká se pak zejména »ze vzdálí, zevzdálí« (= z nějaké vzdálenosti). Staré spojení je povzdáli (povzdálí, pozdálí) »opodál«; na př. v legendě o sv. Kateřině »z Alexandřie k němu cesta povzdál bieše (= byla)«, »králová... jde (= šla) povzdál ot nich obú«, které (v tvaru pozdáli, pozdálí posud slýchati (i to by se mělo raději psáti s krátkou koncovkou). Podobné je povzvýši »trochu do výšky« (zachováno v sloven. pozvýš Kott 7, 405). Pozvíce (= ponejvíce, většinou) má Kott t. z Kalendáře č. hasičů; je to patrně pouhá napodobenina nesprávného slova nazvíce (pochybujeme, že by se tak někde v lidu mluvilo) a tedy také slovo nesprávné, třeba se objevuje napořád v kterési lékařské knize.

Z redakce odpovídá Václav Ertl.
Tiskl Neuber, Pour a spol., dř. Th. Venta, v Praze-I., Bílkova ulice č. 17.